

AKTINES

ΕΤΟΣ 28ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1965

ΑΡΙΘ. 258

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ

Α'.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ προνόμιον ὄχι μόνον νὰ ζῆ, ἀλλὰ νὰ ζῆ καὶ τὸ γεγονός τῆς ζωῆς του. Τὸ δεύτερο αὐτὸ σκαλοπάτι τῆς αἰσθήσεως τῆς ζωῆς τὸν ὀδηγεῖ πολλές φορές σὲ ὠρισμένες ἐσωτερικὲς καταστάσεις, πού ὁ γενικὸς χαρακτηρισμὸς τους εἶναι ἡ διάσπασις τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ εἶναι μιὰ πραγματικότης, πού ἔχει τὴν ἱστορικὴ τῆς ἐρμηνεία' καὶ ἡ πραγματικότης αὐτὴ τονίζει ἀκόμη τὴν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ σὲ ἐκείνους στοὺς ὁποίους μιλά ἡ Πίστις, οἱ καταστάσεις αὐτὲς δὲν ἀποτελοῦν προβλήματα ὑφῆς τῆς ψυχῆς. Τὸ θέμα στὴν γενικότητά του εἶναι ἀπέραντο σὲ ἔκτασι καὶ ἀκράϊο σὲ σημασία καὶ βαρύτητα. Θὰ ἐντοπισθῆ ὅμως σ' ἓνα σημεῖο του, ἀφ' ἑνὸς μὲν σὰν εἰδικὴ προσπαθία συνθέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου σὰν συζήτησις σὲ ἓνα ζωτικὸ θέμα τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ τεχνικὴ σήμερα εἶναι μιὰ κυρίαρχος κατάστασις πού ἀπορροφᾷ ἓνα πολὺ σημαντικό τμῆμα τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργικότητος καὶ δραστηριότητος ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου διαφοροποιεῖ τὴ ζωὴ μας στὶς ἐξωτερικὲς καὶ σὲ ἓνα βαθμὸ καὶ στὶς ἐσωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῆς.

Ἐν τούτοις αὐτὴ ἡ τόσο σημαντικὴ πραγματικότης τῶν ἡμερῶν μας δὲν παρουσιάζεται πνευματικὰ θεμελιωμένη καὶ ἐσωτερικὰ ἀνετα τοποθετημένη στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο.

Στὴν κοινὴ ἀντίληψι ἡ τεχνικὴ εἶναι σήμερα μιὰ τάσις γεννημένη κυρίως ἀπὸ τὶς βιολογικὲς μας ἀνάγκες, ἓνα προσοδόφορο—ἄς ποῦμε—ἐπάγγελμα γιὰ τὴν

ἀνθρωπότητα ἢ τὸ πολὺ, σὲ ἐκδοσι πολυτελείας, μιὰ διάθεσις ἐκδαπανήσεως τῶν δημιουργικῶν τάσεών μας, πού δροῦν πνευματικὰ ἀπρογραμματίστες.

Ἡ ἱστορικὴ ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι γνωστὴ. Ἡ τεχνικὴ σὰν ἐφαρμογὴ τῶν κατακτήσεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν γεννήθηκε σὲ μιὰ ἐπαναστατημένη ἐποχῇ πού ἐπικρατοῦσε ἡ διάθεσις χειραφετήσεως ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἔτσι ἡ τεχνικὴ στὰ χέρια τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ εἶναι ἕνας ἀγὼν τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἐπιβίωσι καὶ μόνο. Ὅταν πάλι φύγωμε ἀπὸ τὴν ἰδέα αὐτῇ, χωρὶς ὅμως συγκεκριμένους πνευματικοὺς προσανατολισμούς, ἡ ἀνθρώπινη αὐτὴ προσπάθεια στροβιλιζεταὶ σὲ ἓνα κλειστὸ χῶρο, πού δὲν ἔχει διέξοδο καὶ κατεύθυνσι, ἐξοδεύοντας τὶς δυνάμεις μας σὲ ἓνα χωρὶς μεγάλο νόημα σκοπὸ.

Ἡ τεχνικὴ εἶναι ἓνας τομεὺς στερεὰ συνδεδεμένος μὲ τὴν ὀργάνωσι, τὴν ὁποία βοηθᾷ καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντίστροφα ὑπηρετεῖται. Ἄν ὅμως προχωρήσωμε καὶ ἐρωτήσωμε γιὰ τὴν βαθύτερη ἐσωτερικὴ μας ὀργάνωσι, τότε θὰ δοῦμε, ὅτι ἡ τεχνικὴ γεννημένη σὲ μιὰ ἐποχῇ πνευματικὰ ἀρνητικῇ εἶναι ἓνα ξένο πρᾶγμα στὸν ὅλο πνευματικὸ μας ὀργανισμό.

Συνήθως σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὑπάρχει μιὰ διάθεσις συνδιαλλαγῆς καὶ προσεγγίσεως πού σημαίνει ὅτι καταβάλλεται μιὰ προσπάθεια νὰ πλησιάσουν δύο πράγματα μὲ σκοπὸ νὰ λειτουργοῦν ὁμαλά, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν διάφορα. Τὸ πνεῦμα ὅμως ζῆ

ἀληθινὰ χωρίς συμβιβασμούς. Ἡ τεχνική εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς μας καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει τὸ λόγο του ἐπάνω σ' αὐτή.

Ἡ προσπάθεια τῶν γραμμῶν αὐτῶν θὰ εἶναι συνθετική, δηλαδὴ νὰ κάμουν σαφές ὅτι: τὸ πνεῦμα σάν κυρίαρχος οὐσία θὰ πληρῶνῃ κατὰ τρόπον θετικὸν ἓνα τόσον σημαντικὸν τομέα τῆς ζωῆς μας, τὴν τεχνική.

Β'.

Πρὶν ὅμως συζητηθῶν οἱ σχέσεις τῆς τεχνικῆς μὲ τὸ ἄτομο, θὰ ἀξίξει τὸν κόπο νὰ δοῦμε τὴ θέσι πού ἔχει στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ.

Βεβαίως στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορεῖ νὰ ὀρθωθοῦν πάμπολλες ἀντιρρήσεις, πού σχέσιν ἔχουν μὲ τὶς μεταφυσικὲς ἀφετηρίες. Κάθε φορά ὅμως ἡ συζήτησις πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ κάποιον σημεῖο καὶ ἐν προκειμένῳ: ἀπὸ τὴν παραδοχὴ γιὰ τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐνα ἀπὸ τὰ πιεστικώτερα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπινου γένους εἶναι τὸ ζήτημα τῆς διατροφῆς καὶ ἐν γένει τῆς καλύψεως τῶν ὀλικῶν ἀναγκῶν του, πού μὲ τὴν σημερινὴ δημογραφικὴ ἐξέλιξι γίνεται ἐντονώτερο. Στὴν ἀντιμετώπισι αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, ἡ τεχνικὴ παίζει βασικὸ ρόλο. Σύγχρονοι μέθοδοι μηχανικῆς καλλιέργειας, χημικαὶ ἐφαρμογαί, ἐπέκτασις καλλιεργείας σὲ ἄγωνα ἐδάφη, νέες ποικιλίες, βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευσις τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῆς τεχνικῆς στὸ πρόβλημα διατροφῆς τοῦ ἀξανομένου πληθυσμοῦ.

Ἡ ὕλιστικὴ καὶ μηχανιστικὴ ἐρμηνεία γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ διατυπωθῇ περίπου ὡς ἑξῆς: Ὁ ἀνθρώπος στὴν προσπάθειά του νὰ ζῆσῃ ἀγωνιζόμενος σὲ ἓνα δύσκολο φυσικὸ περιβάλλον, θάζει τὸ νοῦ του σὲ κίνησι καὶ εὐρίσκει μεθόδους πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ προϊόν τῆς καθημερινῆς βιοτικῆς ἀνάγκης. Ἄν αὐτὰ ὅμως λήθῃ ὁ ντετερμινισμός, ἡ τελεολογικὴ ἀποψις τοῦ προβλήματος εἶναι διαφορετικὴ. Ἡ τεχνικὴ δὲν εἶναι προϊόν μιᾶς τυφλῆς βιολογικῆς πίεσεως, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῶν δημιουργικῶν καταβολῶν μὲ τὶς ὁποῖες προέκυψε

ὁ Δημιουργὸς τὸν ἀνθρώπον καὶ οἱ ὁποῖες δὲν ἐδόθησαν ἀπλῶς σάν δυνατότητες ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀναγκῶν ὑπάρξεως, ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς ὀλοκλήρωσεως.

Γιὰ τὰ τελευταῖα θὰ ἐπανέλθωμε, θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ σταθοῦμε στὸ πρῶτο.

Ἡ τεχνικὴ σάν μέσον ἐπιθιώσεως ἀνεπτύχθη σὲ μιὰ δημογραφικὰ πολὺ κατάλληλη ἐποχῇ.

Τὴν στιγμὴ πού ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς ἠῤῥξανε, στὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὠρίμαζε ἡ διάθεσις γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς φύσεως, πού προὔπηρξε τῆς ιδέας τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γνώσεώς μας γιὰ πρακτικὲς ἐφαρμογές. Ὁ ἀνθρώπος προικισμένος μὲ δημιουργικὰ σπέρματα καὶ ταγμένος ἀνωθεν νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ δημιουργῇ, ἔθεσε τὰ τάλαντά του αὐτὰ σ' ἓνα θεῖο σύστημα συνεργείας γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξελισσομένων προβλημάτων τοῦ γένους.

Αὐτὴ ἡ ἀποψις ἀσφαλῶς θὰ προκαλοῦσε ἓνα εἰρωνικὸ γέλοιο στὸ φωτισμένο ἄρνητή. Ἴσως νὰ ἐφαντάζετο ἓνα εἶδος μοιρολατρείας ἢ ἀκόμη νὰ μᾶς κατηγοροῦσε ὅτι ὑποβιβάζομε τὴν ἀξία «ἀνθρώπου». Στὸν προκατειλημμένο νοῦ καὶ στὴν ἐπιφανειακὴ σκέψι αὐτὰ τὰ πράγματα συγχωροῦνται. Ὅταν θλέτη κανεῖς τὴν ἱστορία μὲ πρίσμα τὴν ιδέα: «πίσω μας στέκει ὁ Θεός», τὰ πράγματα ἀποκοτοῦν διαφορετικὴ σύνδεσι. Αὐτὴ ἡ ιδέα, ὅτι δηλ. τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία τὴν γράφουν ἡ θεϊκὴ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλεύθερη δημιουργικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ ἐντονὴ προσπάθεια καὶ ὄχι τὸ τυφλὸ καὶ ἀνεξιχνίαστο ἐνστικτο αὐτοσυντηρήσεως, δὲν κατεβάζει τὴν ἀξία «ἀνθρώπου», ἀλλὰ τὴν ἀνεβάζει σὲ ψηλότερα ἐπίπεδα προορισμοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνῃ λόγος ἀργότερα.

Γιὰ τὸν πιστὸ ἡ τεχνικὴ εἶναι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ἀποτελεσμάτων της, τὸ μᾶνα πού ἔστειλε ὁ Θεὸς καὶ ἀκόμη περισσότερο, ὅπως τὸν καιρὸ τῆς ἐξόδου τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία ἔχει κύκλους καὶ περιοδικὰ γεγονότα σὲ πολλὰς ἐκδηλώ-

σεις της. Αυτό θέβαια δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καθ' ὄλοκληρίαν περιοδικὸ φαινόμενο. Ὑπάρχουν καταστάσεις γιὰ τίς ὁποῖες δὲν εἶναι νοητές παλινδρομήσεις. Ἡ τεχνικὴ δέθηκε σφικτὰ καὶ ὀριστικὰ μὲ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἀτόμου καὶ τὴν ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος σὰν συνόλου. Οἱ σημερινὲς δημογραφικὲς, οικονομικὲς καὶ εἰδικώτερα παραγωγικὲς συνθήκες τὴν καθιστοῦν «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» καὶ ὅπωςδήποτε δὲν μπορούμε νὰ γυρίσωμε πίσω παρὰ τίς ἀδυναμίες της.

Ἡ παραπάνω ἰδέα μᾶς ὀδηγεῖ σὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τεχνικὴ εἶναι ἓνα τετελεσμένο γεγονός στὴ ζωὴ μας. Οἱ ἀτέλειες καὶ τὰ σφάλματά της θὰ ξεπεραστοῦν ὅταν πάρη τὴν σωστὴ πνευματικὴ καὶ ἀνθρωπολογικὴ της θέσι.

Καὶ ἦλθε τώρα ἡ στιγμή γι' αὐτὴ τὴ συζήτησι.

Γ'.

Μιά ἄποψι πού πολλές φορές ἀκούγεται εἶναι ὅτι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς κινεῖται ἐμπρὸς μὲ μεγάλη ταχύτητα στὶς ἡμέρες μας, ἐνῶ ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς θαδίζει μὲ ρυθμὸ χελώνας. Εἶναι μιὰ πρότασις πολὺ φαίνεται τοῦλάχιστον *prima vista* ἀληθινή. Οἱ καταπληκτικὲς τεχνικὲς ἐφαρμογὲς ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀποτελοῦν στὴν κοινὴ ἀντίληψι τίς ἀποδείξεις τῆς προτάσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ ὑπάρχουν ἀπόψεις πού δὲν δικαιώνουν πέρα ὡς πέρα τὴν ἄποψι αὐτὴ (*).

Ὁ κόσμος τῆς τεχνικῆς εἶναι ὁμολογουμένως θεαματικὸς. Καὶ ἡ ἐντύπωσις αὐτὴ γίνεται πιὸ ἐντονη ἐπειδὴ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς εἶναι σαφῆ ἐκφραζόμενα στὴ γλῶσσα τῶν ἀριθμῶν, πού ἀποτελοῦν θέμα τῶν πινάκων στατιστικῆς.

Ἀντίθετα ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος εἶναι περισσότερο μυστικὸς, καθόλου ὑποκείμενος σὲ πίνακες ἀριθμῶν καὶ στατιστικῆς καὶ κατ' ἐξοχὴν σημείον ἀντιλεγόμενον. Αὐτὸ εἶναι μιὰ πρώτη αἰτία ἀ-

πὸ τὴν ὁποία γεννιέται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ τεχνικὴ ἀκτινοβολεῖ καὶ προάγεται, ἐνῶ τὸ πνεῦμα θαμποφέγγει καὶ παλινδρομεῖ.

Ἄν ὅμως ξεπεράσῃ κανεὶς αὐτὴ τὴν πρώτη ἐντύπωσι καὶ ἐξετάσῃ πιὸ προσεκτικὰ τὸ θέμα, ὄχι μὲ τὸ συνηθισμένο μέτρο τοῦ κοινωνικοῦ ἀποτελέσματος, ἀλλὰ τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς τῶν ἀνθρώπων στὶς πνευματικὲς ἢ τίς τεχνικὲς κατακτῆσεις, τότε ἡ εἰκόνα μεταβάλλεται καὶ τὸ συμπέρασμα δὲν εἶναι τόσο ἀπλό.

Σὲ κάθε μορφή πολιτισμοῦ ὑπάρχουν δημιουργοὶ καὶ δέκται. Οἱ λίγοι, οἱ ἐκλεκτοί, ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορίαν καὶ οἱ πολλοί, ἡ μάζα, τοὺς παθητικούς δέκτας. Τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τὰ γέονται κάθε ἡμέρα καὶ περισσότεροι ἀνθρώποι. Αὐτοὶ λοιπόν, τὸ ἀνώνυμο πλῆθος ζῆ κυρίως τὸ στοιχεῖο τῆς ἀνέσεως, τῆς θέας τῆς ἰσχύος, τῆς αἰσθήσεως, τῆς λεπτῆς κατασκευῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ τίς πνευματικὲς συνέπειες αὐτῶν τῶν γεγονότων. Τὴν συγκίνησι ὅμως τῆς συνθέσεως, τὴν χαρὰ τῆς δημιουργίας, τὴν ζοῦν καὶ τὴν αἰσθάνονται οἱ λίγοι, αὐτοὶ πού ἀνήκουν στὴν πρωτοπορίαν τῆς τεχνικῆς ἐρεῦνης στὰ ἐργαστήρια καὶ στὰ γραφεῖα μελετῶν.

Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ στὸν τομέα τοῦ πνεύματος. Τὸ πλῆθος ζῆ ἐνσυνείδητα καὶ μὲ τοὺς καρπούς τῆς πνευματικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προσφορᾶς ὠρισμένων ἐκλεκτῶν ψυχῶν, πού σὲ στιγμὲς ἀνατάσεων ἀνοίγουν νέους δρόμους στὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος. Συνεπῶς οἱ ἀλλεπάλληλες τεχνικὲς ἐφαρμογὲς πού στηρίζονται στὰ ἴδια δημιουργικὰ δεδομένα τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ τίς ἐξελισσόμενες νέες μορφές, ἀποτελοῦν μὲν κριτήριον προόδου μὲ καθαρὰ τεχνικὰ δεδομένα, οὐσιαστικὰ ὅμως ἐπανάληψι ὠρισμένων βασικῶν ἐσωτερικῶν μας παρορμήσεων. Ἐξ ἄλλου οἱ τεχνολογικὲς κατακτῆσεις σὰν προϊόντα ἀνθρωπίνης διανοίας δὲν εἶναι ξένα πρὸς τὸν κόσμον ἐκεῖνο πού ὀνομάζομε πνεῦμα. Καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπλὴ θάσι ἀρχίζει τὸ θέμα.

Δ'.

Δεδομένου ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἀποτε-

(*) Ἐπ' αὐτοῦ βλ. Π. Μελίτη: «Ἡ ἐποχὴ μας μπροστὰ στὴν ἱστορίαν», «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 209.

λει μιὰ ἐνότητα, ἡ διάσπασις μεταξὺ πνεύματος καὶ τεχνικῆς δὲν εἶναι στὴν ὕψη τῶν δύο αὐτῶν ἐνοιῶν, ἀλλὰ αἰτία λανθασμένης πορείας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Καὶ τὸ λάθος αὐτὸ τὸ ἔθρεψαν βασικά δύο διαφορετικὲς αἰτίαι.

Ἐπειδὴ ἡ τεχνικὴ συνδέεται μὲ τὴν οἰκονομία, μὲ τὴν παραγωγή καὶ τὴν διαμόρφωσι τοῦ ὕλικου πλούτου, ἔθεωρήθη στὴν κοινὴ χριστιανικὴ ἀντίληψι, σάν μιὰ ἐπιδίωξις ἐξωπνευματικῆ, πού τοῦλάχιστον δὲν θὰ μπορούσε νὰ ταχθῆ μέσα στοὺς σκοποὺς τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ἄρνησις κάθε πνευματικῆς ἀξίας θεωρεῖ τὴν τεχνολογικὴν ἀνάπτυξι σάν μιὰ μηχανιστικὴ ἐξέλιξι τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Φυσικά σὲ μιὰ τέτοια θεώρησι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς δὲν ὑπάρχει χωρὸς γιὰ ἀνώτερους σκοποὺς.

Δεδομένου ὅτι ἀφ' ἐνὸς ἡ τεχνικὴ στὴν ἱστορικὴ τῆς πορεία δὲν ἠτύχησε νὰ ἔξη πνευματικὴ προστασία, ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐνδιαφέροντα ἐστράφησαν μόνον στὰ κοινωνικά ὠφελιμιστικά τῆς ἀποτελέσματα, δὲν δόθηκε ἡ ἀναγκαία προσοχὴ στὶς σχέσεις τῆς μὲ τὸ ἄτομο. Στὴ συζήτησι πού γίνεται στὰ προβλήματα τῆς τεχνικῆς κυριαρχοῦν τὰ θέματα τῆς χρήσεως τῶν αὐξανομένων δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀλλαγῆς τῶν συνθηκῶν ζωῆς, τῆς ἐπιδράσεως τῶν τεχνικῶν ἐφαρμογῶν στὴν σύγχρονη κοινωνικὴ διαβίωσι ἢ καὶ στὴν ἀτομικὴ ζωὴ, χωρὶς νὰ θίγωνται καὶ νὰ ἐρευνῶνται ὅσο πρέπει οἱ σχέσεις τεχνικῆς καὶ πνεύματος.

Ἡ περιστροφή τῶν συζητήσεων σὲ αὐτὰ τὰ ἐπὶ μέρους θέματα ὑποδηλώνει μιὰ ἀπομάκρυνσι τῆς τεχνικῆς δημιουργίας ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ πνεύματος, πού χωρὶς νὰ βασίζεται σὲ καμμιά θεωρητικὴ αἰτιολόγησι, στὴν πρᾶξι ὁμως ὁδηγεῖ σὲ ἀποτελέσματα διασπάσεως γιὰ τὸν ἄνθρωπο, πού θεραπεύει τὴν τεχνικὴν.

Ἡ τεχνικὴ, ὁμως, ἀπασχολεῖ ἕνα σημαντικὸν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν. Γεννιέται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα: αὐτὸς ὁ τεράστιος ἀνθρώπινος μόχθος πού δαπανᾶται κα-

θημερινῶς γιὰ τὴν παραγωγή τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν ἐξαντλεῖται μόνον σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ χωρὶς ἄλλο ἀποτέλεσμα; Ἡ πιὸ συγκεκριμένα: Ἐνας τεχνικὸς πού ζῆ τὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος πρέπει νὰ ξεγράψῃ ἀπὸ τὰ πνευματικά του προγράμματα τὴν καθημερινὴν προσφορά του στὴν ὁποιαδήποτε τεχνικὴ προσπάθεια;

Ἡ ἀρνητικὴ ἀπάντησις στὰ ἐρωτηματικά αὐτὰ εἶναι ἀπλῆ καὶ σύντομη. Τὸ πρόβλημα τοῦ νὰ ζῆ κανεὶς τὴν ὑπηρεσία του στὴν τεχνικὴ καὶ σάν πνευματικὴ προσφορά δὲν εἶναι τόσο εὐκόλο. Τὰ ἔσωτερικά σύνορα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δυσδιάκριτα. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἡ τεχνικὴ εἶναι ἕνας τρόπος γιὰ τὴν ὑπερνίκησι τῆς ἀναγκαιότητος. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴν πλοῦσιαν προσφορά τῶν ὕλικῶν μέσων διὰ τῆς τεχνικῆς. Αὐτὰ ὁμως δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ παρασταθοῦν οἱ ἐννοιαι τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ πνεύματος ὡς ἀσύμβαται. Τὸ κλειδί τοῦ προβλήματος εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὕλικου στοιχείου μέσα στὸν κόσμον. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος στραγγαλιζῆ μέσα του τὸν πνευματικὸν παράγοντα, τότε δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ ζωὴ κυριαρχεῖται ἀπὸ ὠρισμένους ἀτέγκτους νόμους τῶν ἐνστίκτων, τῶν ὁποίων ἡ τεχνικὴ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς θεράποντας. Ἀλλὰ ἀντίθετα ὅταν ζῆ τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος σὲ κάθε ἐκδήλωσι τῆς ὑπάρξεώς του, τότε ἡ ὑπηρεσία του στὸν τομέα τῆς τεχνικῆς παίρνει τὸ ἀληθινὸ πνευματικὸ τῆς νόημα. Τὸ σύνθημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς ἐδόθη στὸν ἄνθρωπο τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ πού τοῦ ἐχαρίσθη καὶ ἡ πνοὴ τῆς ζωῆς: Τὸ νὰ γίνῃ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Δημιουργοῦ του. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία νὰ εἰσχωρήσῃ στὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, δύο βασικά στοιχεῖα εἴμεθα ἀπολύτως θέβαιοι ὅτι ἀνήκουσιν στὸ πρότυπο, στὸ ὁποῖο καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ ὁμοιάσῃ: ἡ ἀγάπη καὶ ἡ δημιουργικότης. Καὶ αὐτὸς ὁ μεγάλος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μιὰ κλήσι ἢ ὁποία μεταγγίζει τὴν χάρι τοῦ πνεύματος σὲ

ένα ευρύ κύκλο ανθρώπινων προσπαθειών. Η τεχνική καλύπτεται κατ' έξοχήν από την διάθεσι της δημιουργίας είτε εξ αιτίας του παραγωγικού αποτελέσματος της είτε από τη γένεσι νέων μορφών. Καί η τεχνική δημιουργία έξεταζομένη από πνευματική άποψι, δέν είναι άπλως μία μίμησις, είναι κάτι περισσότερο: είναι συνεργία με τόν Μεγάλο Δημιουργό.

Η σπίθα της φαντασίας πού απαιτείται σέ κάθε μορφή ανθρώπινης πνευματικής παραγωγής είναι άποτέλεσμα της παροχής τών ταλάντων έκ μέρους του Μεγάλου Πατέρα στά παιδιά της γης. Έπίσης ή μαθητεία του τεχνικού στο μεγάλο βιβλίο της φύσεως σημαίνει ότι τó θέλημα του Θεού έκφρασμένο σέ φυσικούς νόμους γίνεται ó οδηγός στην τεχνική δημιουργία. Άλλά εκείνο τó στοιχείο, τó όποιον δίδει έντονώτερο τó αίσθημα της ένότητας με τόν Δημιουργό είναι ή έκμετάλλευσις τών θεϊκών δώρων στον κόσμο της ύλικής Δημιουργίας, για τόν όποιο εργάσθηκε και ó ίδιος ó Θεός.

Όταν κανείς εργάζεται, έρευνά, σχεδιάζει, συνθέτη, κατασκευάζη και παράγη σέ ένα τέτοιο πνευματικό κλίμα, τότε ή εργασία αυτή δέν είναι ένα ξερό επαγγελματικό καθήκον, αλλά ένα αίσθημα μιās ζωντανής παρουσίας του Θεού στο καθημερινό του έργο.

Ε'.

Όταν τó πνεύμα κυριαρχή, τότε αλλάζει και ή εικόνα πολλών πραγμάτων. Η πορεία του σημερινού κόσμου δημιουργεί μεγάλους κινδύνους. Τó πνευματικό κενό τó όποιο χαρακτηρίζει την έποχή μας, είναι ή πηγή της άναταραχής. Μέσα στη λίστα τών ύπευθύνων για τó φάσμα άνησυχίας πού πλανάται στις ήμέρες μας ένας από τους κυρίους κατηγορουμένους είναι για πολλούς ή τεχνική.

Στó περιοδικό «Time» Άπριλ. 1961 έδημοσιεύθη κείμενον διαλέξεως του άμερικανού φιλοσόφου και θεολόγου P. Tillich, εις τó όποιο περιλαμβάνονται και τά έξής: «Διά τους πρώτους χριστιανούς ó σκοπός του ανθρώπου ήτο ή άνύψωσις από τόν κόσμο του πεπερασμένου

και της ένοχής εις την επανένωσιν με τόν Θεόν. Ό Χριστιανισμός άντίκρουσε με ύποψίαν την έπιστήμην και ειδικώς την φυσικήν όχι λόγω της κριτικής ικανότητός της, αλλά διότι ή έπιστήμη δένει τόν νούν με την ύλην. Τώρα ή τεχνική έχει γίνει όχι άπλως ένα μέσον προς κάποιο σκοπόν αλλά αυτοσκοπός». Οί κρίσεις αυτές έχουν μια φαινομενική επαλήθευσι, χωρίς όμως και νά διεκδικούν μια άπόλυτη όρθότητα. Καί οί λόγοι είναι άρκετοί.

Η φυσική έπιστήμη, ή τεχνική είναι άπλως τά φαινόμενα, τά άντικείμενα έπεξεργασίας και δημιουργικής δραστηριότητος του ανθρώπινου πνεύματος. Η όρθη και έπωφελής έξέλιξις τους είναι συνάρτησις της έσωτερικής πνευματικής πορείας του ανθρώπου σαν άτομου και σαν συνόλου.

Τό ότι ή φυσική έπιστήμη και τó πρωτότοκο παιδί της, ή τεχνική, δέν έχουν συνυπηρετήσει στους πνευματικούς σκοπούς του ανθρώπου, όπως τους έκθέτει ó P. Tillich, είναι θέμα της πνευματικής στάσεως του ανθρώπου και όχι αυτών τών ίδιων.

Η πνευματική έπάρκεια με την όποιαν έφοδιάζει ó Χριστιανισμός τόν άνθρωπο είναι τόση, ώστε νά μη φοβάται τόν κίνδυνο πνευματικής ύποθαμίσεως του σέ περίπτωση άπασχολήσεως του με τó ύλικό τμήμα της θείας Δημιουργίας. Η πνευματική ήγεία της έποχής της αύγης της έπιστήμης ήταν ή ίδια πνευματικά άνεπαρκής έσωτερικά και έξωτερικά για νά αισθανή τó μέγεθος της ευθύνης με τó κλίμα καχυποψίας πού έγκαθίδρυε μεταξύ του πνεύματος και τών έπιστημονικών τάσεων.

Ό ύλικός κόσμος σαν άντικείμενον έρεύνης, έκμεταλλεύσεως, έπεξεργασίας κατοπτρίζεται διαφορετικά στην ανθρώπινη ψυχή, άνάλογα με την θέσι της τελευταίας άπέναντι στο Θεό.

Αν ήταν όρθη ή κρίσις ότι ή έπιστήμη και ή τεχνική άπομακρύνει τόν άνθρωπο από τó πνεύμα, τότε δέν θα έπρεπε ούτε ένας φυσικός, ούτε ένας τεχνικός πού κατ' έξοχήν θα έπηρεάζοντο από τó ύλι-

κό φρόνημα, νά ἔχουν πνευματικά ἐνδιαφέροντα. Καί ὅμως ἡ ἱστορία δέν συμφωνεῖ καθόλου μέ τήν προηγουμένη πρόταση. Σέ κάθε ἐποχή ἄνθρωποι ἀσχολούμενοι μέ τήν ἔρευνα καί τήν τεχνική, διασημότητες καί μή, ὑπῆρξαν συνάμα καί πνευματικές προσωπικότητες. Καί αὐτό μέ ἕνα τρόπο συνειδητά ὑπεύθυνο καί γιά τήν ἐπιστημονική τους ἀποστολή καί γιά τόν πνευματικό τους προσανατολισμό.

Ἐξ ἄλλου ἡ τεχνική καταγγέλλεται, ὅτι στίς ἡμέρες μας παύει νά εἶναι μέσον γιά κάποιο σκοπό καί τείνει νά γίνῃ αὐτοσκοπός.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στήν πνευματική φτώχεια πού δέρνει τόν σημερινό ἄνθρωπο, ἡ ἔλλειψις κεντρικοῦ σκοποῦ στή ζωή του, ἀναγκάζει νά ἀνάγῃ σέ πρωταρχικούς ἀνεξαρτήτους σκοπούς μὴ βασικές καί κεντρικές ἐπιδιώξεις του. Καί ὅμως ἡ τελευταία αὐτή καταγγελία γιά τήν τεχνική, μπορεῖ σέ μιά πνευματική ἀτμόσφαιρα, θαυμάσια νά ἀντιστραφῇ.

Ἡ τεχνική δημιουργία θεωρουμένη σάν ἕνας αὐτόνομος σκοπός, μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν ὑπηρετεῖ ὑποχρεωτικά μιά βιολογική ἀναγκαιότητα καί μόνον, ἐντεταγμένη στό βασικό τέλος τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀγωνίζεται νά ἐπιτύχῃ τὸ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν, ἀποτελεῖ μιά παραδείσια ἐνασχόλησι. Ἡ πρότασις αὐτή ἐνδεχομένως νά ξενίσῃ καί ὅμως ἀν κάνη κανεῖς τίς ἀναγκαῖες ἀφαιρέσεις καί προεκτάσεις βλέπει, ὅτι τὸ πρᾶγμα δέν εἶναι τόσο ἐκπληκτικό.

Σ κεφθῆτε τὸ παιδί πού ζῆ μέ τήν ἐμπιστοσύνη στήν πατρική φροντίδα καί παίζει ἀμέριμνα μέ τὸ μεκανό του. Ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος σέ μιά καλὰ ὀργανωμένη χριστιανική κοινωνία, σέ μιά κατὰ τὸ δυνατόν πολιτεία τοῦ Θεοῦ, μέ τήν πίστι του στή θεία Πρόνοια, δέν θά ἔχῃ τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἀνεσι γιά νά ἀσχοληθῇ καί μέ τήν τεχνική του δημιουργία ἀπλῶς καί μόνο γιά νά κορέσῃ τίς δημιουργικές του τάσεις;

Καί αὐτή ἡ πλήρης ἱκανοποίησις καί ἀληθινὴ ὀλοκλήρωσις τῶν δημιουργικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτουν ἕνα παραδεισιακό κλίμα, πού μόνο τὸ

χριστιανικό πνεῦμα μπορεῖ καί ἐπιδιώκει νά ἐξασφαλίσι στὸν ἄνθρωπο. Ἄν σήμερα ἕνας κόσμος ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ζῆ καί κινεῖται χωρὶς πνευματικό νόημα, σ' αὐτὸ δέν εἶναι κυρίως ὑπεύθυνος ἡ τεχνική. Αὐτὴ εἶναι τὸ θῦμα πού ἀναπτύσσεται χωρὶς τήν ἐξαγιαστικὴ πνοὴ τοῦ πνεύματος. Ὅταν ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις γίνῃ πραγματικότης, τότε ὀλοκλήρος ὁ πλοῦτος, πού κατέκτησε ὁ ἀνθρώπινος μόχθος, θά μπορέσῃ νά ἀξιολογηθῇ πρὸς πραγματικὸν ὄφελος τῶν κουρασμένων καί πνευματικὰ διψασμένων ἀνθρώπων.

ΣΤ'.

Συχνὰ μιλάμε γιά τόν ἄνθρωπο ὡς κυριαρχικό ὄν μέσα στὸν κόσμο τῆς δημιουργίας. Αὐτὴ ἡ μεγάλη ἀλήθεια δέν ἐξαντλεῖται μόνο στό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡς πλάσμα συγκριτικά ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος ὀργανικό ἢ μὴ τοῦ ὕλικου κόσμου. Ἡ ἀναπτυσσομένη τεχνικὴ εἶναι μιά ἀπὸ τίς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος πού ὑποδηλώνει τὰ κυριαρχικά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμο. Μὲ τὰ δεδομένα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ὁ ἄνθρωπος περνᾷ ἀπὸ τήν ἀμυντικὴ θέσι τοῦ ἀπέναντι στὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, σέ μιά ἄλλη θέσι νικητοῦ καί ἐξερευνητοῦ τοῦ γύρω περιβάλλοντός του. Καί στό σημεῖο αὐτὸ ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης προσπάθειας εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις μιᾶς θείας εὐχῆς τῆν στιγμή πού τὸ πρῶτο ἀνθρώπινο ζευγάρι ἄρχιζε τὴ ζωὴ του στὴ γῆ. Ἐκεῖνο τὸ «κατακυριεύσατε» δέν μπορεῖ κανεῖς νά τὸ περιορίσῃ μόνο στήν γεωγραφικὴ ἐξάπλωσι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ ἐνέχει καί τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ἐπάνω στίς φυσικὲς δυνάμεις πού μᾶς περιβάλλουν καί τίς ὁποῖες ἡ τεχνικὴ δαμάζει καί ἀξιοποιεῖ.

Ἡ μηχανὴ συγκινεῖ ἀπὸ τὴ μιά μεριά μέ τίς κατασκευαστικὲς καί τίς λειτουργικὲς λεπτομέρειές της, καί ἀπὸ τὴν ἄλλη μέ τὴν ἰσχύ της. Ἴσως τὸ τελευταῖο νά εἶναι μιά πνευματικὴ ἐπικίνδυνη αἰχμὴ, πού νά ὀδηγῇ τὸν ἄνθρωπο σέ ἕνα

αίσθημα αυτονομίας και θεοποίησης της δυνάμεώς του. Αυτό είναι δυστυχώς άληθινό και αρκετά έχει διατυμπανισθή στις ημέρες μας μετά τις τελευταίες επιτυχίες στην προσπάθεια εξερευνήσεως του έξωγηίνου χώρου.

Όταν όμως υπάρχουν οι σωστές πνευματικές προϋποθέσεις, τότε ο άνθρωπος χαίρεται άγνά το δημιούργημά του, νοιώθει να τον συγκλονίζει το αίσθημα της ισχύος την οποία διαθέτει, αλλά ταυτόχρονα έχει την συνείδησι πόθεν αυτά πηγάζουν, και της θείας συμμετοχής στην προσπάθειά του και στη νίκη του. Έτσι ολοκληρώνεται μέσα του η χαρά με την αίσθησι του συνεργού του Θεού. Και η ικανοποίησι αυτή άσφαλώς δεν περιορίζεται στο άποτέλεσμα, στην κυριαρχία επί των φυσικών δυνάμεων.

Η υπερνίκησι των προβλημάτων, τα όποια γεννώνται στην κατασκευαστική και την λειτουργική φάσι μιᾶς τεχνικής δημιουργίας, απαιτεί την καταβολή μεγάλων διανοητικών προσπαθειών και την διάθεσι ισχυρᾶς φαντασίας. Η λεπτότης επίσης μιᾶς κατασκευῆς ἢ αντίθετα τὸ μέγεθός της, ἢ ἀκρίβεια στους χρόνους ἐναλλαγῆς τῶν φάσεων λειτουργίας, ἀποτελοῦν πάντοτε αἰτίες στίς ὁποῖες ἀποκαλύπτεται τὸ δημιουργικὸ τάλαντο τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ αὐτὲς οἱ μικρὲς λεπτομέρειες ἢ οἱ μεγάλες συλλήψεις, πού συχνά συνεπάγονται τεράστια θήματα προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἀποτελοῦν τίς στιγμὲς τῆς Παρουσίας τοῦ Θεοῦ πλάι στὸν μικρὸ δημιουργὸ καὶ σὲ ὄλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς δημιουργίας γιὰ τὴν γένεσι νέων μορφῶν, ἱκανοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους, πού συμμετέχουν στὴν τεχνικὴ προσπάθεια καὶ ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ κοινωνικὴ ὕπηρεσία τοῦ ἔργου των. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πνευματικὸ γεγονός τὸ αἶσθημα τῆς προσφορᾶς σὲ ἕνα εὐρύτερο κοινὸ καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα συνδυάζεται με προσωπικὲς θυσίες. Καὶ τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς κοινωνικῆς προσφορᾶς ὀλοκληρώνεται στίς ψυχές, πού συνδυάζουν τίς κατάλληλες πνευματικὲς προϋποθέσεις.

Ἐξ ἄλλου κάθε τεχνικὴ δημιουργία καὶ με τὴν ἐμφάνισί της ὡς νέον εἶδος καὶ με τὸ παραγωγικὸ της ἀποτέλεσμα, με εἰρηνικὲς βέβαια συνθήκες, γεννᾷ καὶ στοὺς τρίτους, δηλαδὴ στὸ πλῆθος πού γεύεται τοὺς καρπούς της, ἕνα αἶσθημα ἱκανοποίησεως καὶ αἰσιοδοξίας ὡς προῖ-
ὄν ἀνθρωπίνου μόχθου.

Ζ'.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κάθε ἀνθρώπινη ἐξέλιξις ἔχει τίς ἐξ ἀντικειμένου δυσκολίες της. Οἱ συνέπειες τῶν τεχνικῶν ἐφαρμογῶν με τὴν πλέον ἀκραία περίπτωση τῶν πολεμικῶν χρήσεων, δὲν ἦσαν πάντοτε παράλληλοι καὶ ὁμόρροποι πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπάρχει ὁμως μιὰ κατηγορία προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνῶ ἐμφανίζονται ὡς ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς προόδου, εἶναι στὴν ἀληθινή τους ὑφὴ καθαρὰ πνευματικά καὶ μιὰ ἀντίστοιχη ὀρθὴ τοποθέτησι θὰ ἔδιδε τὴν λύσι τους.

Σκεφθῆτε τὴν τεχνολογικὴ ἀνεργία. Ἀσφαλῶς ἡ μηχανικὴ ἐκτοπίζει ἀνθρώπινο δυναμικὸ ἀπὸ πολλοὺς τομεῖς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς καλύψεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας ἀπὸ τίς νέες ἀνάγκες πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν τεχνολογικὴ ἐξέλιξι, τὸ γενικὸ θέμα εἶναι κατὰ βάσιν πνευματικόν. Ἡ παρεμβολὴ τῆς τεχνικῆς ἔχει δύο εὐνοϊκὲς συνέπειες γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὴν οἰκονομία του: τὴν μείωσιν τῶν σκληρῶν συνθηκῶν ἐργασίας καὶ τὴν αὐξήσι τοῦ ὄγκου παραγωγῆς. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς τῆς οἰκονομίας καὶ ὁ κυριώτερος ἐπίκουρός της σὲ αὐτὸ εἶναι ἡ τεχνικὴ. Κατόπιν τούτου ἡ διάθεσι τοῦ παραγομένου πλοῦτου σὲ εὐρύτερο κύκλο ἀνθρώπων εἶναι θέμα κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ ἠθικοῦ κλίματος.

Ἐπάρχουν ὁμως ἄλλα προβλήματα περισσότερο συμφυῆ με τὴν τεχνικὴ: ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας καὶ ἡ μονοτονία πού πηγάζει ἀπ' αὐτόν. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι παλαιότερα, τὴν ἐποχὴ τῆς βιοτεχνίας, τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον τῆς δημιουργικότητος ἔπαιζε βασικώτερο ρόλο καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐχαίρετο μιὰ ὄλο-

κληρωμένη προσωπική του δημιουργία.

Ἡ τεχνική μειώνει πολύ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ στὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια. Τὸ σύνθημα γιὰ αὐξήσει τῆς ἀποδόσεως καὶ ἡ μεγαλύτερα ἔκτασις τῶν συγχρόνων τεχνικῶν ἔργων ἀπαιτοῦν μιὰ εἰδίκευσι τοῦ καθενὸς καὶ μιὰ περιωρισμένη συμμετοχὴ σὲ εἶδος προσφορᾶς στὴν ὅλη παραγωγικὴ σύνθεσι μὲ συνέπεια τὴν ἐξαφάνισι τοῦ προσωπικοῦ παράγοντος. Τὸ συναισθηματικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τοῦ προσωπικοῦ δημιουργικοῦ στοιχείου στὴν ὁμαδικὴ προσπάθεια εἶναι στὴν πρώτη του ἐξέτασι δυσάρεστο.

Ἡ ὑπερνίκησις τέτοιων οὐσιαστικῶν δυσκολιῶν εἶναι πάλι ὑπόθεσις καθαρὰ πνευματικῆ. Ὅταν ὁ σκοπὸς τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐξαντλεῖται στὴν προβολὴ τοῦ ατόμου, θέβαια τότε δὲν ὑπάρχει λύσις· ὅταν ὅμως ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ δημιουργία, ἀπῆλλαγγμένη τοῦ αἰσθήματος τοῦ προσωπικοῦ μονοπωλίου, τότε τὰ πράγματα ἔχουν διαφορητικὴ ὄψι. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἱκανοποιεῖ τὸν ἀνθρώπο ἢ συμμετοχὴ στὸ ἔργο καὶ ὄχι ἡ προβολή, ἐνῶ παράλληλα χαίρεται τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς κοινῆς ἐργασίας.

Ἄλλὰ ἐπίσης ἕνα σπουδαῖο σημεῖο στὴν ὑπόθεσι αὐτὴ γιὰ τὸν πνευματικὸ ἀνθρώπο εἶναι ἡ χαρὰ τῆς συνεργασίας. Ὁ χριστιανισμὸς κατ' ἐξοχὴν καλλιερθεῖ τὴν ἰδέα τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ «ἐγὼ» ἀπὸ τὸ «ἐμεῖς». Ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος βλέπει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κοινῶν αὐτῶν προσπαθειῶν σάν δημιουργία ἑνὸς ὁμίλου ἀδελφῶν· ἔχει τὶς ψυχικὰς ἐκεῖνες δυνατότητες νὰ ἐπιτύχη μιὰ οὐσιαστικὴ κοινωνία μὲ τοὺς συνεργάτες του καὶ νὰ αἰσθανθῇ πλοῦσια καὶ ἀληθινὴ χαρὰ, πολὺ πιὸ κρυστάλλινη ἀπὸ μιὰ ἀμφίβολη ἐγωϊστικὴ ἱκανοποίησι, στὴ θέα τοῦ κοινού δημιουργήματος.

Καὶ ἀκόμη περισσότερο· ἡ συνεχὴς ἐργασία σὲ ὁποιαδήποτε μορφή τῆς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς κάθε εἰδους ἀμοιβῆς εἶναι συνδεδεμένη μὲ ποικίλες δυσκολίας. Ἡ ὑπαρξίς ἑνὸς ἀνωτέρου νοήματος στὴν ἐργασία καὶ οἱ κατάλληλες πνευματικὰς προσωπικὰς προσπάθειες ἐλαφρύ-

νουν τὶς δυσμενεῖς συνέπειες κάθε δυσκολίας.

Η'.

Ἡ τεχνικὴ στὸ παρελθὸν ἀπορροφοῦσε ἕνα μικρὸ ποσοστὸ ἀνθρώπων καὶ ἡ συμβολὴ τῆς στὴν διαμόρφωσι τῆς ζωῆς τῶν κοινωνιῶν ἦταν πολὺ λίγο σημαντικὴ. Σήμερα ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ὁμάδων ἰθαγενῶν σὲ ἄλλες ἠπείρους, ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς γῆς ζοῦν τὶς ἐπιδράσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ παράλληλα ἕνας μεγαλύτερος παρὰ ποτὲ ἀριθμὸς ἀνθρώπων κατατάσσεται στὶς τάξεις τῶν ἐργατῶν του. Αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ἡ τεχνικὴ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἕνας ἀσήμαντος παράγων καὶ ἔχει γίνῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ρυθμιστὰς τῆς σύγχρονης ζωῆς.

Οἱ προηγούμενες γραμμὲς θέλησαν νὰ καταδείξουν ὅτι αὐτὸς ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, ποῦ τὸν ζοῦμε τόσο ἔντονα ἐξελλισσόμενον στὶς ἡμέρες μας, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνας συντελεστὴς οἰκονομικοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ καὶ ἕνας τρόπος ἐκδηλώσεως καὶ ἐφαρμογῆς βασικῶν πνευματικῶν σκοπῶν τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου σάν κυρίαρχο στοιχεῖο στὴ ζωὴ του πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ὑποχρέωσί του νὰ ὀδηγήσῃ σωστά κάθε ἄλλη ἔκφρασι τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καὶ ἡ καθοδήγησις αὐτὴ δὲν ἐξοφλεῖ τὸ χρέος τῆς μὲ τὴν ὑπόμνησι τῶν πνευματικῶν σκοπῶν τῆς τεχνικῆς δημιουργίας, ποῦ δὲν ἀρκεῖ νὰ συγκινήσῃ στὴν ὁλότητά της τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ.

Ἡ τέχνη στὴν ὑψηλὴ τῆς ἀποστολῆς στὴν ὑπηρεσία τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι νοητὸν νὰ ἀφήσῃ τὸν χωρὸ τῆς τεχνικῆς ἀνεκμετάλλευτο. Ἄνεκαθεν ἡ ἀνθρώπινη δρᾶσις στὸν ὁποιοδήποτε τομέα τῆς στάθηκε πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τὴν τέχνη. Ὁ ἀγὼν, ἡ νίκη, ὁ μόχθος, ἡ ἀποτυχία, ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος, ἡ δόξα, ἡ συντριβὴ ἀποτελοῦν γεγονότα ποῦ δονοῦν ἰσχυρὰ τὴν ψυχὴ καὶ ποῦ οἱ ταλαντώσεις τῆς δὲν σβύνουν εὐκόλα. Αὐτὲς οἱ δυνατὲς δονήσεις γίνονται ἀφορμὲς νὰ συγκινηθοῦν οἱ καλλιτέχνες προκειμένου νὰ δημιουργήσουν τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ποῦ ἀποτελοῦν τὴν συναισθηματικὴ ἀποτύ-

πωσι τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Ἡ ἀγροτική, ἡ ποιμενική ζωή, ἡ ζωὴ τῆς θάλασσης, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα, οἱ παλμοὶ τοῦ ἔθνους, ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας στάθηκαν αἰτίες καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἔγιναν ἔπη καὶ λυρικά τραγούδια. Παράλληλα μὲ τὰ προσωπικὰ ὑπαρξιακὰ θέματα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ γενικὰ ὁμαδικὰ προβλήματα ἀγωνίας, δράσεως καὶ ἐπιτυχίας, ποὺ ἐρεθίζουν καὶ τὸ κοινωνικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργοῦν τὸ κατάλληλο συναισθηματικὸ κλίμα γιὰ τὴν γένεσι ἔργων τέχνης. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις ποὺ διευτυπώθησαν ἡ τεχνικὴ δὲν ἀποτελεῖ μόνο μιὰ αὐτόνομη οἰκονομικὴ ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μιὰ ἐπιδίωξι ἱεραρχημένη στοὺς βασικοὺς πνευματικοὺς σκοποὺς του.

Μάλιστα καὶ οἱ συγκινήσεις ποὺ προσφέρει οὔτε λιγώτερες εἶναι οὔτε μικρότερες σὲ σημασία. Καὶ γιὰ παράδειγμα: μιὰ μεγάλη τεχνικὴ προσπάθεια—σκεφθῆτε τὴν κατασκευὴ τῆς διώρυγος τοῦ Παναμᾶ—δὲν εἶναι ὄχι μόνον φτωχότερη σὲ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο ἀπὸ μιὰ πολεμικὴ ἐκστρατεία, ἀλλὰ ἀντίθετα πλουτισμένη μὲ ἕνα εἰρηνικὸ δημιουργικὸ σκοπὸ.

Ἐν τούτοις ἡ παραγωγή τῆς τέχνης δὲν ἔχει δώσει μέχρι τώρα μεγάλους καρποὺς προερχομένους ἀπὸ τέτοιου εἴδους ἐμπνεύσεις. Ἴσως νὰ εἶναι ἀκόμη ἐνωρίς. Μπορεῖ πάλι ὁ κόσμος τῶν δημιουργῶν τῆς τέχνης νὰ χωρίζεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς τεχνικῆς ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ τεῖχη τῆς εἰδικεύσεως καὶ τῶν καθαρὰ νοησιαρχικῶν στοιχείων, οὕτως ὥστε νὰ δημιουργηθῆ ἕνα εἶδος ὀπτικῆς πολώσεως, οὕτως ὥστε τὸ φῶς τῆς δευτέρας νὰ μὴ μπορῆ νὰ διεγείρῃ τὰ δημιουργικὰ στοιχεῖα τῆς πρώτης.

Θὰ γεννηθῆ ἴσως ἡ ἀπορία: ποίος θὰ εἶναι ὁ σκοπὸς μιᾶς τέτοιας προσφορᾶς τῆς τέχνης πρὸς τὴν τεχνικὴ; Ἐδῶ ὅπως δὴποτε χρειάζεται μιὰ διασάφηση. Δὲν γίνεται συζήτηση γιὰ κανένα εἶδος στρατευομένης τέχνης μὲ σκοπὸ τὴν αὐξήσει τοῦ ὄγκου παραγωγῆς. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται ἐδῶ λόγος, εἶναι μιὰ

ἔκφρασις πνευματικῆς ὁλοκληρώσεως καὶ συλλήψεως τοῦ νοήματος τῆς πνευματικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τοποθετήθηκε τὸ θέμα ἐξ ἀρχῆς.

Θ'.

Τὸ γεγονὸς τῆς προσωπικῆς διασπάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς αὐτονομίας τοῦ συνόλου τῶν ὁμαδικῶν, ἀνθρωπίνων ἐκδηλώσεων, εἶναι μιὰ οὐσιαστικὴ ἔκφρασις ἐσωτερικῆς ἀντινομίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει, ποὺ δὲν σημαίνει ἕναν ἀναγκαῖο καὶ προγραμματισμένο καταμερισμὸ ἔργων, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψι βασικοῦ νοήματος καὶ κεντρικῆς κατευθύνσεως στὴ ζωὴ. Βεβαίως οἱ ἀνθρωποὶ ζῶντας σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀβεβαιότητα βρίσκουν ἕναν κατ' ἐπίφασιν σκοπὸν καὶ δημιουργοῦν μιὰ πρόχειρη ἐπιφανειακὴ ἰσορροπία. Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι ἐπιδιώξεις τῆς τεχνικῆς εἶναι ἡ ἐξασφάλις τῶν μέσων συντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὑπερνίκησις τῶν φυσικῶν παραγόντων ποὺ ἐναντιώνονται στὴ ζωὴ του, ἢ ἐπίτευξις περισσοτέρων ἀνέσεων, ἢ ἐξέλιξις τῶν μέσων ἐρεύνης τῆς φύσεως κλπ.

Καὶ ὅμως ἡ ἐπιτυχία σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιδιώξεις ἀποκαλύπτει ἐντονώτερα τὴν ἐσωτερικὴ ἀδυναμία του χωρὶς πνευματικὰ θεμέλια συγχρόνου πολιτισμοῦ νὰ βοηθηθῆ τὸν ἀνθρωπο νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἔλλειψι τοῦ μεταφυσικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ τῆς ἐσωτερικῆς του ἐνότητος.

Ἡ λύσις τοῦ ὄλου θέματος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν προσπάθεια βιώσεως τοῦ πνεύματος σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις. Ἡ τεχνικὴ θὰ συνεχίσῃ τὸν δρόμον τῆς ἐρευνῶντας, κατασκευάζοντας, παράγοντας· καὶ οἱ ἀνθρωποὶ σὰν σύνολα καὶ σὰν ἄτομα θὰ πρέπη νὰ κάνουν ὅλες τὶς ἀναγκαῖες ἐσωτερικὲς ἀνακατατάξεις γιὰ νὰ πάρῃ ἡ τεχνικὴ καὶ ὀποιαδήποτε ἄλλη ἐκδήλωσις τῆς τῆ σωστῆ θέσι στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Καὶ τότε θὰ μπορέσῃ ὁ σύγχρονος ἀνθρωπος ἀνανεωμένος καὶ ἰσορροπημένος νὰ συνεχίσῃ τὶς προσπάθειές του σὲ κάθε τομέα, ἀφορῶντας στὸ μεγάλο σκοπὸ, στὸν ὁποῖο ἐτάχθη ἄνωθεν.

ΒΑΣ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Χρυσόστομου κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐξορίας καὶ τὰ ἀνθρωπιστικὰ στοιχεῖα του.

Εἰς τὰς 20 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 404 ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀργότερον ἐπικληθεὶς Χρυσόστομος, (*) ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους Κωνσταντινουπόλεως ὑποχρεώνεται διὰ βασιλικῆς διαταγῆς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον του καὶ τὴν Πόλιν. «Οὕτως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς Πατρίκιον τὸν νοτάριον, δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ τάδε: Οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Ἀντίοχον καὶ Σεβηριανὸν καὶ Κυρίνον τὸ κατὰ σὲ κρίμα ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἔθηκαν κεφαλὴν. Τὰ κατὰ σαυτὸν οὖν ἀναθεὶς τῷ θεῷ ἔξελθε τῆς ἐκκλησίας» (Παλλαδίον, Διάλογος ἱστορικός... Migne, PG, 47, στ. 35).

Τὰ πάντα λοιπὸν εἶναι ἐναντίον τοῦ ἀγνοῦ Χρυσοστόμου. Ἄλλ' ὁ καλὸς Ἰωάννης δὲν εἶναι εὐχερὲς θύμα. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ κατάρθρωσε νὰ μαλάξῃ τὸν Μ. Θεοδόσιον μὲ τὴν προσφώνησίν του, ποὺ τὴν ἐδιάθασε εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὁ ἐπίσκοπος Μελέτιος, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔπνευ μένεα ἐναντίον τῶν Ἀντιοχέων, διότι εἶχον κατακρημνίσει τοὺς ἀνδριάντας του· ὁ ἄνθρωπος, ποὺ κατέστειλε μίαν στάσιν, μόλις πρὸ τριῶν ἐτῶν, τὴν στάσιν τοῦ Γότθου στρατηγοῦ Γαῖνᾶ, καὶ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν στὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀναθαρρήσῃ, δὲν ὑπέκυψε, κάθε ἄλλο μάλιστα, πρὸ τοῦ Θεοφίλου. Εἰς σύνοδον παράνομον τὴν ὁποῖαν συνεκρότησε ὁ Θεόφιλος, ἀντιπαρέταξεν ἰδικὴν του. Εἰς τὰς κατηγορίας ποῦ τοῦ κατέφεραν, ὅλας ἀδίκους ἢ λεπτομερειακάς, ἀντιπαρέταξεν, ὅτι ὁ Θεόφιλος εὐρισκόμενος ὑπὸ κατηγορίαν δὲν ἤμπορεῖ νὰ δικάζῃ. Καὶ ἐδέχθη τὴν συγκρότησιν μεγαλύτερας συνόδου παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ νὰ ἀπολογηθῇ. Εἰς τὸ τέλος ὅμως ὁ εὐφραδὴς Σεβηριανός, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Θεοφίλου, κατορθώνει νὰ πείσῃ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, νὰ δεχθῇ τὴν ἐξορίαν τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ εἶχεν ἀποφασίσῃ ἢ σύνοδος παρὰ τὴν Δρῦν μὲ τὸν Θεόφιλον. Ἄλλωστε ἔτσι θὰ ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὸν ὀχληρὸν καὶ αὐστηρὸν Ἰω-

άννην τὸν Χρυσόστομον. Ἡ παρέμβασίς τῆς αὐτοκρατειράς Εὐδοξίας κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπισφραγίζει τὴν ἐξορίαν του. Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἀναχωρεῖ.

Ἐπέθεσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος ὅτι ἔτσι ἔβρισε τὴν ἐνδεδειγμένην λύσιν καὶ ὅτι θὰ ἔσταματοῦσε ἡ ἀναταραχὴ. Καὶ ὅμως. Οἱ φίλοι τοῦ Ἰωάννου δὲν ἀναγνωρίζουν τὸν ἐπιβληθέντα διάδοχόν του Ἀρσάκιον καὶ ἀπαιτοῦν νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Χρυσόστομος. Αὐτὴ ἡ ἀπαίτησις θὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου, στὰ 407. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου ἡ ἀνωμαλία δὲν λύεται. Ἡ ἀπαίτησις τώρα ἔχει διαφορητικὸν ἀντικείμενον: νὰ ἐγγραφῇ τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰ δίπτυχα τῶν ἐπισκόπων. Καὶ αὐτὸ θὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐφαρμόζεται μόλις στὰ 417, δέκα ὀλόκληρα χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔτσι ἡ ἐξορία τοῦ Χρυσοστόμου, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀρκάδιος ἤλπισε νὰ ἀμβλύνη τις ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην, θυσιάζοντας ἕνα ἄθῳον, εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ διαταράξῃ περισσότερον τὰ πράγματα, νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀνωμαλία, καὶ κυρίως νὰ παραμείνῃ τὸ στίγμα τῆς ἐξοτώσεως ἑνὸς ἀθῳου.

Εἰς τὰς 4 Ἰουλίου τοῦ 404 ὁ Ἰωάννης ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Νίκαιαν διὰ τὴν Κουκουσόν, τὸν τόπον τῆς ἐξορίας του. Ὁ δρόμος τοῦ Ἰωάννου ἔχει χαραχθῇ. Εἶναι ὁ δρόμος τῆς ἐξορίας. Ὁ δρόμος τοῦ ἀργοῦ μαρτυρίου, ποὺ θὰ τὸν φέρῃ εἰς τὸν θάνατον, ὅταν μία νέα αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ μεταφορᾶς του εἰς ἄλλην χώραν δὲν θὰ προλάβῃ νὰ ἐκτελεσθῇ πλήρως, διότι εἰς τὰς 14 Σεπτεμβρίου 407 ὁ Ἰωάννης θὰ ἔχη ὑποκύψει.

Εἰς τὰ χρόνια αὐτὰ τοῦ 404 μὲ 407, τὰ χρόνια τῆς ἐξορίας, τὸ ἔργον τοῦ Χρυσοστόμου συνεχίζεται παραγωγικόν, ὅπως καὶ τῶν προηγουμένων εὐτυχαστέρων ἐπο-

χῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι πολύπλευρον. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἐναρμονίζεται πλήρως μετὰ τὰς νέας συνθήκας ζωῆς καὶ ἔχει μίαν ἀξιοσημείωτον αἰσθησιν τῆς πραγματικότητος. Γνωρίζει ὅτι οἱ φίλοι του, ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί, ἄρχοντες καὶ λαός, κυρίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀντιόχειαν, ὑποφέρουν καὶ ἀγωνιοῦν καὶ ταράσσονται ἀπὸ τὴν συμφορὰν, τὴν ἀνερμήνευτον μετὰ ἀνθρώπινα κριτήρια συμφορὰν, τοῦ Χρυσοστόμου. Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν συγγράφει τὴν πραγματείαν του «Περὶ τῶν σκανδαλισθέντων ἐπὶ ταῖς δυσμερίαις». Ἐδῶ τονίζει τὴν σημασίαν τῶν ἀτυχῶν καὶ τῶν δυσκολῶν καὶ ἀναζητεῖ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν φίλων του στὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τονίζοντας ἀκριβῶς τὸ γεγονός, ὅτι τὶς περισσότερες φορές οἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτες ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον.

Γνωρίζει ἀκόμη ὁ ἐξόριστος Ἰωάννης ὅτι οἱ φίλοι του κατέχονται ἀπὸ μίαν πικρίαν, διότι συναισθάνονται τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας ποῦ τοῦ ἔγινε καὶ ἀποστέλλει τὴν πραγματείαν του «ὅτι τὸν ἑαυτὸν οὐκ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραθλάψαι δύναται». Ἐδῶ ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς ἐσωτερικῆς ἀγωνίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος βλέπει νὰ ἀδικῆται, ἐνῶ συγχρόνως βλέπει καὶ τοὺς ἀδικοῦντας νὰ θριαμβεύουσιν.

Γνωρίζει τέλος ὁ Χρυσόστομος ὅτι ὁ μόνος τρόπος ἐπικοινωνίας μετὰ τοὺς φίλους του δὲν θὰ εἶναι πλέον ἢ προσωπικὴ ἐπαφή, ἀλλὰ ἡ ἀλληλογραφία. Ἡ ἀλληλογραφία ὅμως τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἶναι σχηματικὴ καὶ τυποποιημένη. Ἐχει προσωπικὸν χαρακτῆρα καὶ εἶναι ζωντανή. Ἔτσι ἂν φιλολογικῶς εὐρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὴν ρητορείαν, εἰς τὴν πρᾶξιν ἐνθυμίζει περισσότερον συνομιλίαν διαλεγομένων πρόσωπων μετὰ πρόσωπον. 238 ἐπιστολαὶ του σώζονται πρὸς ὑπερεκατὸν πρόσωπα καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπιστολῶν του καὶ κατὰ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ψυχικὴν διάθεσιν, καλύπτουν αἱ ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα. Εἶναι δὲ ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ νεαρὰ χήρα ποῦ παρὰ τὰ πάμπολλα πλοῦτά της, τὴν νεότητά της, τὴν ἀριστοκρατικὴν της θέσιν ἀπεφάσισε

νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς κοινωνικὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, δίδουσα συγχρόνως διέξοδον εἰς τὸν ψυχικὸν της πλοῦτον, τὴν ἰσχυρὰν προσωπικότητα καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ χαρακτῆρος της.

★ ★ ★

Αὐτὰ ἀποτελοῦν κυρίως τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐξορίας του. Ἔργον ποῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ προσγείωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αἴσθημα εὐθύνης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποῦ τὸν περιβάλλουν μετὰ τὴν ἀγάπην των. Καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται μόνον μετὰ τοὺς τίτλους, δηλαδὴ μετὰ τὶς προθέσεις τῶν πραγματειῶν του. Τὸ ὄλον τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου ἀποπνέει αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην τοποθέτησίν του.

Τὰ ἀνθρωπιστικὰ στοιχεῖα τοῦ Χρυσοστόμου ποῦ ἀναζητοῦμεν εἰς τὸ ἔργον του δὲν εἶναι μόνον ζήτημα χωρίων καὶ παραπομπῶν. Τὸ γενικὸν ὕφος τοῦ ἔργου του εἶναι ποτισμένον ἀπὸ μίαν δροσιάν, ἀπὸ ἓνα διάχυτον ἄρωμα ἀνθρωπισμοῦ. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μᾶς παρουσιάζει ὀρισμένας ἀξιοπροσέκτους πλευράς.

Καὶ πρέπει εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτὴν νὰ ἱκανοποιήσωμεν καὶ τὰς δύο ὀψεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὄταν λέγωμεν ἀνθρωπισμὸν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν φιλολογικὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὸν ἄλλον τὸν γενικώτερον, τὸν χαρακτηρίζοντα ἓνα μέγα πολιτιστικὸν φαινόμενον. Καὶ ὁ μὲν φιλολογικὸς ἀνθρωπισμὸς ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπιδράσεις ποῦ ἤσκησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς εἴτε γλωσσικῶς, εἴτε φραστικῶς, εἴτε ἐξ ἐπόψεως ὕφους καὶ ἰδεῶν. Ὁ δὲ ἄλλος χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἰδέας καὶ μορφὰς ποῦ ἔχουν ἄμεσον σχέσιν μετὰ τὸν ἄνθρωπον, μετὰ τὴν καθόλου ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ μαθητῆς, ὁ ἐκλεκτὸς μαθητῆς τῆς σχολῆς τοῦ Λιβανίου, εἶναι ἐπηρεασμένος βαθύτατα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γραμματείαν. Εἰς τὰ ἔργα του αὐτῆς τῆς περιόδου τῆς ἐξορίας, καὶ ἰδιαιτέρως τὰς ἐπιστολάς, ἀνευρίσκομεν συχνὰ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὴν οἰκειότητά του μετὰ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοφάνη καὶ τοὺς Ἀττικοὺς ρήτορας. Εἰ-

κόνες και φράσεις κυρίως του Πλάτωνος διανθίζουν τās επιστολάς του και η κατασκευή του λόγου του ένθυμίζει Πλατωνικούς διαλόγους.

Αυτή η επίδρασις τών αρχαίων Έλληνων εις τόν Χρυσόστομον δέν είναι άπλως αίτια γραμματολογική ή διανθιστική ή ύφους. "Έχει θαυτεράν σχέσιν με την προσωπικότητά του και τó έργον του. Οί αρχαίοι "Έλληνες έδω, σάν πρώτοι άνθρωπισταί, ύπηρετούν την ούσίαν του ανθρώπου που άπασχολεί τόν Χρυσόστομον κατ' αυτήν την έποχήν.

Ό άνθρωπισμός του Χρυσόστομου εκφράζεται με ένα άδιαφιλονίκητον σεβασμόν της ανθρώπινης αξιοπρεπείας. Δι' αυτόν ό συνάνθρωπός του είναι ένα αξιοπρεπές πρόσωπον, είτε άρχων είναι, είτε ύφιστάμενός του. Αί ύποδείξεις του και πρós άρχοντας και πρós άπλους γίνονται με ένδιαφέρον και με λεπτότητα. Αί παρατηρήσεις του είναι προσεγμέναι έτσι που νά μη προσβάλλουν, νά μη εκθέτουν, αλλά νά διορθώνουν. Καί όταν είναι ύποχρεωμένος, άκόμη και διά άπλους λόγους, δέν λησμονεί νά εύχαριστη και νά εύγνωμονη. Αυτό χαρακτηρίζει και την φυσικήν του ευγένειαν, που εκφράζεται με άπλες φράσεις που άπαντώνται πολύ συχνά στάς επιστολάς του, όπως «τη εύγενεστάτη και θεοφιλεστάτη», «της εύγενοϋς σου ψυχης, της έλευθέρας, της άπλάστου, της ειλικρινοϋς αγάπης».

Ό σεβασμός της αξιοπρεπείας του ανθρώπου, όπως εκφράζεται εις τόν Χρυσόστομον, είναι άπόρροια μιās φύσεως φιλελευθέρας και αγωνιζομένης. Άλλά πέραν τούτων είναι έπίσης άπόρροια μιās ψυχης, ή όποια γνωρίζει την έσωτερικήν πάλην και τās αγωνίας του ανθρώπου. Δι' αυτόν ό άνθρωπος δέν είναι τó αγωνιζόμενον νευρόσπαστον, αλλά φύσις ιδιότυπος, φύσις σύνθετος. "Έτσι ό,τι συνήθως άποκαλοϋμεν άδυναμίαν, αυτό έντάσσεται εις την γενικωτέραν φύσιν του ανθρώπου και αίτιολογείται, άν δέν δικαιώνεται πάντοτε. Τόν Χρυσόστομον ένδιαφέπει ό άνθρωπος ως φυσικόν όν και τόν δικαιώνει. Ό άνθρωπος ως αγωνιζόμενος διά την ηθικήν τελείωσιν δέν παραβλέπει τίς δυσκο-

λίαι, που προέρχονται από την φύσιν του. Τās ύπερνικα, άν ήμπορη νά τās ύπερνικήση. Άλλά οι δυσκολίες δέν είναι αντίπαλοι, είναι προβλήματα, που ζητούν λύσεις. Τά ύποδείγματα του Χρυσόστομου προέρχονται από την Γραφήν. Καί είναι αυτά κυρίως ό 'Ιωσήφ, ό 'Ιώβ, ό Παύλος. "Όταν ό 'Ιωσήφ αντιμετώπιζε την μανίαν της οικοδεσποίνης του και κατορθώνει νά αντιπαραταχθῆ πρós αυτήν, τότε ό 'Ιωσήφ δέν είναι μόνον ό νικητής. Είναι ό παλαιών άνθρωπος. Γράφει εις την Όλυμπιάδα ό Χρυσόστομος διά τόν 'Ιωσήφ: «Ποιον γάρ εγκώμιον, ειπέ μοι, τó μη μοιχεύσαι μηδὲ άλλότριον όρύξαι γάμον, μηδὲ μιάναι εύνην οϋδαμόθεν αυτῶ προσήκουσαν, μηδὲ άδικῆσαι τόν ευεργετήσαντα, μηδὲ αίσχϋνη περιβαλῆν του προστάτου την οικίαν; αλλά τó ποιήσαν αυτόν μέγαν εκείνο μάλιστά έστιν: ό κίνδυνος, ή έπιβουλή, ή μανία της αίχμαλώτου, ή έπενεχθείσα θία, τó άφικτον δεσμοτήριον του θαλάμου, όπερ αυτῶ παρεσκεύασεν ή μοιχαλίσ, τά δίκτυα πάντοθεν άναπετάσασα, ή κατηγορία, ή συκοφαντία, τó δεσμοτήριον, ή άλλυσις, τó μηδενός τυχόντα τών δικαίων, μετά τόν τοσοϋτον άθλον, όπερ οϋ στεφανοϋσθαι έχρηῆν, ως κατάδικον και ύπεϋθυνον επί τó όχώρωμα άγεσθαι και μετά τών τά έσχατα ήμαρτηκότων κατακλείεσθαι, ό αύχμός, τó σίδηρον, ή του δεσμοτηρίου τάλαιπωρία, τότε αυτόν όρω λάμποντα μειζόνως, ή ότε επί του θρόνου καθήμενος της Αιγϋπτου τόν σίτον διένειμε τοίς δεομένοις και τόν λιμόν έλυε, και κοινός λιμήν πᾶσιν έγένετο» (έπιστολή γ' πρós Όλυμπιάδα: Migne, PG, 52 στ. 583).

Πέραν του παλαιόντος ανθρώπου, του αγωνιζομένου τόν ηθικόν νόμον ανθρώπου, ύπάρχει και ό ψυχικός, ό συναισθηματικός άνθρωπος. Ό άνθρωπος με τās ανάγκας του τās συναισθηματικές. Αυτόν τόν άνθρωπον αγαπά ό Χρυσόστομος και αυτόν επαινεί άκόμη, όταν την ανθρώπινην φύσιν του προσβάλλει όχι ως δικαιολογίαν άποφυγής, άλλ' ως έπιστέγασμα και άτμόσφαιραν άγώνος. Άναλύει τόν Παύλον εις τās στιγμάς τών άδυναμιών του, θά έλέγαμε, και τόν θαυμάζει. "Όταν ό

Παῦλος ἔχη μείνει μόνος εἰς τὴν Κόρινθον, διότι ἀπέστειλε τὸν Τιμόθεον, τὸν φίλον του Τιμόθεον, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ νὰ παρηγορήσῃ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανοὺς, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ τὴν στέρησιν, λυπεῖται καὶ «εἶνα παραστήσῃ ὅπερ ἔπασχε τῶν ἀγαπωμένων χωριζόμενος, ταύτη ἐχρήσατο τῇ λέξει (ἀπορφανισθέντες). Εἶτα καὶ ἐπιτείνει αὐτὴν πάλιν διὰ τῶν ἐξῆς ἀπορφανισθέντες γάρ, φησίν, οὐ χρόνον, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ὥρας καὶ χωρισθέντες οὐ διανοίξαι, ἀλλὰ προσώπῳ μόνον, οὐδὲ οὕτως φέρομεν τὴν ἐντεῦθεν ὀδύνην καίτοι γε ἰκανὴν ἔχοντες παραμυθίαν, τὸ τῇ ψυχῇ συνδεδέσθαι, τὸ ἐν καρδίᾳ ὑμᾶς εἶναι τῇ ἡμετέρᾳ, τὸ χθὲς καὶ πρώην ὑμᾶς ἔωρακέναι, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττει τῆς ἀθυμίας. Ἄλλὰ τί θούλει καὶ ἐπιθυμεῖς, εἰπέ μοι, καὶ ἐπιθυμεῖς μεθ' ὑπερβολῆς; Αὐτὴν αὐτῶν τὴν ὄψιν. Περισσότερος γὰρ ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν. Τί φῆς; Ὁ ὑψηλὸς καὶ μέγας, ὁ τὸν κόσμον ἔχων ἐσταυρωμένον καὶ τῷ κόσμῳ σταυρωθεῖς, ὁ πάντων ἀπαλλαγεῖς τῶν σαρκικῶν, ὁ σχεδὸν ἀσώματος γενόμενος, οὕτως αἰχμάλωτος ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἐγένου, ὥστε εἰς σάρκα κατενεχθῆναι τὴν πηλίνην; τὴν ἀπὸ γῆς; τὴν αἰσθητήν; Ναί, φησίν; καὶ οὐκ αἰσχύνομαι ταῦτα λέγων, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζομαι... Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς σωματικὴν ἐπιζητεῖ παρουσίαν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτῶν μάλιστα ἐπιθυμεῖ θεάσασθαι. Περισσότερος γάρ, φησίν, ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν. Ὅπως οὖν ἔραξ, εἰπέ μοι, καὶ προσώπου θεωρίαν ἐπιθυμεῖς; Καὶ σφόδρα, φησίν, ἔνθα τῶν αἰσθητηρίων ἡ συναγωγὴ. Ψυχὴ γὰρ γυμνὴ καθ' ἑαυτὴν ἕτερα ψυχῇ συγγενομένη, οὔτε εἰπεῖν τι, οὔτε ἀκούσαι δυνησεται. Σωματικῆς δὲ ἂν ἀπολαύσω παρουσίας καὶ ἔρω τι καὶ ἀκούσομαι παρὰ τῶν ἀγαπωμένων, διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ τὸ πρόσωπον ἰδεῖν' ἔνθα καὶ γλῶσσά ἐστιν φωνὴν ἀφιεῖσα καὶ τὰ ἔνδον ἡμῖν ἀπαγγέλλουσα, καὶ ἀκοὴ ρήματα δεχομένη καὶ ὀφθαλμοὶ κινήματα ψυχῆς διαζωγραφοῦντες». (Ἐπιστολὴ β' πρὸς Ὀλυμπιάδα' Migne, PG, 52, στ. 570-1).

Δὲν γνωρίζω ποῖος ἀνθρωπιστῆς ὠμίλησε μὲ περισσότερον ἐνθουσιασμόν, ὄχι

μόνον διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ, εἰς τὸν Χριστιανὸν Χρυσόστομον, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ ὕλη ἀκριβῶς καὶ τὸ σῶμα, δικαιοῦνεται, χωρὶς νὰ γίνεταί ἀντικείμενον λατρείας. Καὶ ὅποιος ἀπὸ ἡμᾶς ἀντιμετώπισε εἰς τὴν ζωὴν του—καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἀντιμετώπισε;—τὴν στέρησιν κάποιου ἀγαπημένου προσώπου, στέρησιν πρόσκαιρον καὶ κάποτε παντοτεινὴν, ἐκεῖνος ἤμπορεῖ νὰ καταλάβῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν ἀνθρωπιά τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀνθρωπιά, αὐτὴν τὴν θαθεῖαν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Χρυσόστομος ἐμφανίζει εἰς τὰς δυσκολωτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Καὶ ἐδῶ ἤμποροῦμεν νὰ καταλάβωμεν περισσότερον πόσον ἡ στέρησις ἀγαπημένου προσώπου ἤμπορεῖ νὰ καταβάλῃ τὴν δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχικὴν γαλήνην τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν «ἀθυμίαν», τὴν ψυχικὴν κατὰπτωσιν.

Ἔτσι ἡ φροντίς τοῦ Χρυσοστόμου στρέφεται πρὸς ἕνα ἄλλο μέγα ἀνθρώπινον πρόβλημα, τὴν «ἀθυμίαν». Εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν του τονίζει τὸ πρόβλημα τῆς ἀθυμίας. Παλαιὸν τὸ θέμα, ἤδη ἀπὸ τοὺς σταϊκοὺς φιλοσόφους ἀντιμετωπισθέν, νέον ὅμως εἰς ἔκφανσιν καὶ διὰ τοῦτο γίνεταί ἀντικείμενον μελέτης τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ πλῆθος τῶν δοκιμασιῶν, ἡ συναίσθησις τῆς ἀδικίας ποῦ ἔγινε εἰς τὸν Ἰωάννην, ὀδηγοῦν τοὺς φίλους του νὰ καταβάλωμεν ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν, νὰ ἀμφιβάλλωμεν, νὰ θεωροῦν ἀκόμη τὸν θάνατον ἐλαφρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατάστασιν τοῦ ψυχικοῦ μαρτυρίου καὶ νὰ τὸν ἐπιζητοῦν. Διὰ τὸν Χρυσόστομον, γνώστην τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τοῦ πνευματικοῦ τῆς κόσμου, τὸ πρόβλημα δὲν λύεται συλλογιστικῶς. Εἶναι πρόβλημα ἐσωτερικοῦ ψυχικοῦ ἀγῶνος. Εἶναι πρόβλημα μεταφυσικόν, ποῦ ἀντιμετωπίζεται ὡς ζήτημα ἐξαρτώμενον ἀπὸ κοινῶν καὶ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ παραδεχθῇ τὴν σημασίαν τῶν μεταβολῶν τοῦ θείου διὰ τὴν πνευματικὴν του ὑπόστασιν, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ

μυστηρίου. Τὸ ἀνεμήμενον ὅμως τοῦ μυστηρίου γίνεται μετὰ φιλανθρωπίας, δηλαδὴ καὶ πάλιν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ ἄνθρωπος: «Ἄμφότερα τῆς ἀφάτου τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τὸ συγχωρεῖν τοσούτους ἐπάγεσθαι σοι πειρασμοὺς καὶ ἐπαλλήλους, ὥστε λαμπροτέρους σοι γίνεσθαι τοὺς στεφάνους, καὶ τὸ ταχίστην αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν ἀπαλλαγὴν, ὥστε μὴ κατατείνεσθαι πάλιν τῇ παραμονῇ τῶν ἐπαγομένων κακῶν». (Ἐπιστολὴ ἰστ' πρὸς Ὁλυμπιάδα: Migne, PG, 52 στ. 620).

Καὶ ἐὰν αὕτη εἶναι ἡ θεωρητικὴ θέσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀθυμίας, ὁ Χρυσόστομος αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀθυμίαν ἔρχεται νὰ τὴν μεταπλάσῃ εἰς θετικὸν στοιχεῖον. Ὁ πόνος ποῦ προκαλεῖ τὴν ἀθυμίαν, ἡ ταλαιπωρία, γίνονται τὰ κατ' ἐξοχίην στοιχεῖα ἀξιολογήσεως κάθε ἀγαθοῦ ἔργου. Δὲν ἀρκεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐργασθῆ καὶ νὰ κάμῃ ἔργα μεγάλα καὶ ἀγαθὰ, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀγωνισθῆ συγχρόνως καὶ νὰ πονέσῃ καὶ νὰ ταλαιπωρηθῆ καὶ νὰ στενοχωρηθῆ διὰ νὰ ἔχη ἀξίαν αἰώνιον τὸ ἔργον του. Προσφέρει λοιπὸν ἕνα νέον ἀνθρώπινον καὶ ὑπερχρονικὸν στοιχεῖον ὁ Χρυσόστομος. Τὴν ἐσωτερικότητα τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Καὶ ἡ ἐσωτερικότης αὕτη ἐκφράζεται μετὰ τὴν καταβολὴν τοῦ πόνου ποῦ προσφέρει ὁ ἄνθρωπος. Ποία διαφορὰ ὑπάρχει μετὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τοῦ Παύλου; Καὶ οἱ δύο ἔκαμαν ἀποστολικὸν ἔργον. Διέταξε ὁ Ναβουχοδονόσορος τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πίστεως τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ κράτος καὶ ἐφοβήρισε μετὰ ἀπειλὰς τρομερὰς τοὺς ἀπειθοῦντας. Καὶ ὁ Παῦλος ἐκήρυξε. Θὰ ἔχουν λοιπὸν τὸν αὐτὸν μισθόν; Καθόλου! Διότι ὁ Ναβουχοδονόσορος ἔκαμε ὅ,τι ἔκαμε ἐπὶ θρόνου καθήμενος, χωρὶς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ τοῦ κοστίσῃ ἡ διαταγὴ του. Ἐνῶ ὁ Παῦλος ἐταλαιπωρήθη, ἐπόνεσε.

Αὕτη ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ ἀνθρώπου ὡς σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ ὄντος μετὰ ἀνάγκας καὶ συναισθημάτων ποῦ πρέπει νὰ ἐκπληρωθῶν, ὁδηγεῖ καὶ εἰς τὴν πνευματικώτερον ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰλικρίνεια εἰς τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ κατάφασις τῶν πνευματικῶν καὶ ὑπερβατικῶν του

στοιχείων. Καὶ ἴσως ἐδῶ εὐρισκόμεθα εἰς τὸ λεπτότερον σημεῖον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τοῦ Χρυσόστομου. Τὸ ὑπερβατικὸν στοιχεῖον. Διότι διὰ τὸν Χρυσόστομον ὅλα αὐτὰ εἶναι μὲν αὐτεξούσια καὶ αὐθύπαρκτα, ἀλλὰ ἐντάσσονται εἰς τὴν ὑπερβατικὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ πρέπει νὰ προσέξωμεν: Δὲν ὑποτάσσονται, δὲν ἐκδιώκονται, ἀλλὰ ἐντάσσονται. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν Χρυσόστομον δὲν παύει νὰ εἶναι ὁ πιστός. Ὅπως καὶ ὁ πιστός δὲν παύει νὰ εἶναι ἄνθρωπος. Θὰ ἦταν παρερμηνεῖα τοῦ Χρυσόστομου, ἂν, ἀναγνωρίζοντες τὰ ἀνθρωπιστικὰ στοιχεῖα ποῦ ἀναφέρονται εἰς τὸν ψυχικὸν καὶ σωματικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ἀφίναμεν κατὰ μέρος τὰ πνευματικά. Ὁ Χρυσόστομος διὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς προσφέρει τὸ πρῖσμα τῆς αἰωνιότητος, ὅσον καὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ αἰωνιότης εἰς τὸν Χρυσόστομον ἔχει μίαν ὄψιν ἀπολύτως συμβιβαζομένην μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τὴν ἔνοιαν τῆς ἀναποδόσεως. Καὶ ὄχι τὸσον τῆς τιμωρίας, ὅσον τῆς ἀνταμοιβῆς. Ὁ Χρυσόστομος δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν αἰωνιότητα διὰ νὰ ἐκφοβίση, ἀλλὰ διὰ νὰ προκαλέσῃ ἐλπίδας καὶ νὰ δώσῃ δύναμιν. Ἐτσι ἡ ζωὴ γίνεται ἕνα στάδιον δοκιμασιῶν ἢ μᾶλλον αἱ προσφερόμεναι ἀκαταλήπτως δοκιμασίαι ἔχουν τὴν ζωὴν ὡς στάδιον ἀγῶνος καὶ τὴν αἰωνιότητα ἀθλοθέτην.

★

Εἰς ἐποχὴν, ὅπου ἔθνη νέα ἐπήρχοντο ἐναντίον τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τὸν ἐπιέζαν καὶ ἀνεστάτωναν τὴν ἐθνολογικὴν του σύστασιν' εἰς ἐποχὴν, ὅπου ἐσωτερικαὶ ἀναστατώσεις ὡδηγοῦσαν εἰς μεγάλας θέσεις διοικητικὰς βαρβάρους τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν ἄνδρας' εἰς ἐποχὴν, ὅπου μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀγορῶν ἐδημιουργοῦντο οἰκονομικαὶ ἀναστατώσεις, καὶ διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς πνευματικὸν ἐπίπεδον, εἰς ἐποχὴν ὅπου δύο κόσμοι πνευματικοὶ παλαίουν, ὁ ἐθνικός, ὁ εἰδωλολατρικός, ὁ συντηρητικὸς τῶν προγονικῶν παραδόσεων καὶ ὁ νέος, ὁ χριστιανικός, μόλις ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν κληθεὶς νὰ παίξῃ ἐλευθέρως τὸν ἡγετικὸν του ρόλον. Καὶ ἐν τέλει αὐτὸς ὁ κόσμος διεσπασμένος

εις ποικιλωνύμους αίρέσεις, διοικητικῶς ἀ-
διαμόρφωτος, ἠθικῶς ἀναζητῶν τὴν προ-
βολὴν τῶν νέων ιδεωδῶν πέραν τοῦ μαρ-
τυρίου, εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐπρόβαλεν
ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἡ παρουσία
του ὡς ἀνθρώπου εὐγενοῦς ἐν μέσῳ θαρ-
θάρων, ὡς ἀνθρώπου πιστοῦ καὶ μὲ ἀπο-
σαφηνισμένας ιδέας ἐν μέσῳ τῆς πανσπερ-
μίας τῶν διδασκαλιῶν, ὡς ἀνθρώπου μὲ
ἠθικὸν ἀνάστημα μεταξύ φίλων καὶ ἐ-
χθρῶν, ἦτο ἴσως ἀδύνατον νὰ μὴ σκανδα-
λίση καὶ νὰ μὴ ἀναταράξη. Ἴσως, ἀκό-
μη, ἦτο φυσικὴ ἢ συνέπεια τῆς ἐξορίας του
καὶ τοῦ ἀργοῦ μαρτυρίου του. Σήμερα
ὅμως, εἰς ἐποχὴν ἀναζητήσεων καὶ ἀνα-
κατατάξεων ιδεῶν εἰς ἐποχὴν, ὅπου ἐνδια-
φερόμεθα περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε διὰ
τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖ τείνουν καὶ αἱ ἰ-
δεολογικαὶ προσπάθειαι, καὶ αἱ οἰκονο-
μικαὶ ἀνακατατάξεις καὶ αἱ λοιπαὶ πρα-
κτικαὶ ἐκδηλώσεις δὲν θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ

ἀγνοοῦνται μορφαί, ὅπως ἡ μορφή τοῦ
Χρυσοστόμου. Καὶ ἀκόμη περισσότερο,
δὲν θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ ἀγνοοῦνται ἀλή-
θειας, ἀνθρώπινα, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸ
ἔργον τοῦ ἐξορίστου τῆς Κουκουσοῦ, ἀλή-
θειας, ἀνθρώπινα, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸ
μέγα δὲν εἶναι ἴσως ὁ ἀνθρωπισμὸς τοῦ
Χρυσοστόμου. Τὸ μέγα εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρω-
πισμὸς τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι ζυμωμένος
μὲ τὸν ἰδιὸν του τὸν πόνον καὶ τὸ διαρκές
μαρτύριόν του. Εἶναι ἕνας, ἐν ἐπιγνώσει
τῶν σκληρῶν συνεπειῶν του, ἀνθρωπισμὸς.

ΠΑΝ. Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

(*) Βασικὸν διὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστο-
μον παραμένει πάντοτε τὸ ἔργον τοῦ Chrys.
Baur. Ἡ ἀγγλικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου εἶ-
ναι περισσότερο συγχρονισμένη διδλιογραφι-
κῶς: Chrysostomus Baur, John Chrysostom
and his time. (Translated by M. Gonzaga),
1959. (Εἰς δύο τόμους.)

ΙΩΒΕΙΟΝ

Τώρα δὲν ἔχουμε τίποτα, πιά,
μπουχὸς σ' ἀνέμους πῆγε τὸ θιὸ μας...
Σπίτι δὲν ἔχουμε
 κρεθθάτι, τραπέζι δὲν ἔχουμε,
τίποτα πιά,
 μὰ τίποτα δικό μας.
Μά, μὴ ξεχνᾶς, παιδί μου, τὸ Θεό.
 Πές στὸν Θεὸ εὐχαριστῶ.

Φίλους δὲν ἔχουμ' ἐδῶ...
ἔφυγαν ὅλοι μακρὰ μας.
Εἴμαστε, τώρα, φτωχοί.
Κανεὶς δὲν ἔμεινε,
 κανεὶς—κανεὶς κοντὰ μαζί.
Μον' ὁ Θεός!
Πές στὸν Θεό, παιδί μου, εὐχαριστῶ.

Ἐκ τῆς ἀνέκδοτης συλλογῆς
«Ἀσύνορο φῶς»

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Μια διαπίστωση σάν αυτή «στά βορβορώδη τέλματα της κατώτερης υλιστικής ζωής δὲν βλαστάνει τὸ ἄνθος τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς, παρὰ μόνο σαπρόφυτα ὑποκατάστατά της», μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὑπερβολική. Μὰ ὡς τόσο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπλή διαπίστωση γιὰ ὅποιον διαβάζει τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο Ἑλλήνων καὶ ξένων διανοητῶν ποὺ ἔζησαν χωρὶς πίστι καὶ ἐξήτησαν τὴν εὐτυχία τους στὴν ἀρνησι κάθε ἠθικῆς. Ὁ Μπικοντέλερ, ὁ Ὁσκαρ Οὐάιλντ, ὁ Καβάφης, ὁ Λαπαθιώτης, ὁ Καρυωτάκης, εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ ὀνόματα, ποὺ συνυπογράφουν τούτη τὴν ἀλήθεια. Τοῦ τελευταίου τὴν ὁμολογία πάνω στὸ θέμα τῆς χαρᾶς θὰ παρουσιάσουμε, ὅπως ξεπροβάλλει ἀπὸ τὸ ποιητικὸ του ἔργο. Εἶναι μιὰ ὁμολογία συνταρακτική, ἀπὸ τὴν ὁποία ὡς τόσο μπορεῖ νὰ προκύψῃ ὠφέλεια.

Ὁ Καρυωτάκης γεννήθηκε στὴν Τρίπολι στὰ 1896. Ἐβγαλε τὸ Γυμνάσιο στὰ Χανιά καὶ σπούδασε Νομικά στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ μικρὸς ἔδειξε τὴν καλλιτεχνικὴ του διάθεσι, εἴτε ζωγραφίζοντας, εἴτε παίρνοντας μέρος σὲ φιλολογικὲς παρέες καὶ γράφοντας σὲ διάφορα περιοδικά. Ἀργότερα, γιὰ οικονομικοὺς λόγους, ἔγινε ὑπάλληλος καὶ ἐργάστηκε στὴν Ἀθήνα, στὴν Πάτρα καὶ τελευταία στὴν Πρέβεζα. Συγχρόνως δὲν ἄφησε τὴν «κυρίαρχη φιλοδοξία» του, ποὺ ἦταν ἡ ποίησι. Ἐγράψε ἀρκετὰ ποιήματα, μερικὰ σατυρικά καὶ λιγοστὰ πεζὰ κείμενα.

Ὁ Καρυωτάκης ἔζησε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὰ νιάτα δὲν ἤξεραν, μέσα στὸ μεταπολεμικὸ χάος, τί νὰ πιστέψουν καὶ ποῦ νὰ στηριχθοῦν. Ἦταν κτυπημένα ἐπάνω στὴν ὀρμη τους, ἦταν πολὺ ἄρρωστα, μόνα καὶ ἀβοήθητα. Ἐνοιωθὰν γύρω τους τὴν κόπωση καὶ τὴν παρακμῆ. Τὸ κλίμα τοῦτο τῆς ἐποχῆς ἐπέδρασε πολὺ πάνω στὸ εἶναι του. Νωρὶς κλονίσθηκε μέσα καὶ στὴ δική του ψυχὴ ἡ φωτοδότρα Πίστις. Ἡ Πίστις, ποὺ τὸν ἔσπρωξε κι' αὐτὸν μιὰ-δύο φορὲς νὰ γυρίσῃ τὰ μάτια του στὸν Οὐρανὸ καὶ νὰ τραγουδήσῃ:

«Τώρα καμπάνες ποὺ κτυπᾶνε,
εἶναι ὁ Θεὸς ἀληθινός.
Πέρα τὰ σύννεφα σκοροπᾶνε
καὶ μεγαλώνει ὁ Οὐρανός».

Μὰ τοῦτες οἱ ἀναλαμπὲς ἔσβυσαν γρήγορα. Δὲν μπόρεσε νὰ συμφιλιωθῆ μὲ τὴν Πίστι. «Τὸ μεγάλο καὶ ὀδυνηρὸ σκοτάδι τῆς ἀπιστίας φώλιασε στὴν καρδιά του», λέει ὁ Π. Χάρης. «Δὲν εἶχε καμμιά πίστι, οὔτε ἐπίγεια οὔτε μεταφυσική», ὑποστηρίζουν ὁ Κλ. Παράσχος, ὁ Ἡλ. Θεοφιλάκης κ. ἄ.

Μὲ τούτη τὴν πανοπλία—ἢ μᾶλλον χωρὶς πανοπλία—πῆρε τὸ δρόμο τῆς ζωῆς του, ἀναζητῶντας τὴ χαρὰ μέσα στοὺς δρόμους τῆς «ἐλεύθερης ζωῆς». Σπάζοντας κάθε ἠθικὸ δεσμό, ζήτησε στὴν ἀρνησι κάθε ἠθικῆς τὴν εὐτυχία του. Μὰ μάταια. Ἡ ζωὴ του στάθηκε μιὰ περιπλάνησι χωρὶς Ἰθάκη, χωρὶς ἀληθινὴ, σωστὴ εὐτυχία. Ὁπως ὅλοι οἱ μελετηταὶ του ἀναγνωρίζουν, γελᾷ γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ξετηδήσῃ τὸ κλάμμα του, κάτω ὅμως ἀπ' τὸ κροῖο καὶ βιασμένο αὐτὸ γέλιο, ἀκούεται πάντοτε ὁ λυγμός. Εἶναι ὁ «κλαυσίγελος» εἶναι ἡ διάθεσις ἐκείνη τόσο χαρακτηριστικὴ τῆς μοντέρνας ψυχῆς, ποὺ τὴ βρίσκουμε καὶ στὸν Καρυωτάκη. «Ὅπου καὶ ἂν στραφῆ, ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃ, σὲ ὅποια ἐπαφὴ καὶ ἂν ἔλθῃ ἀποκομίζει ὀδύνη. Τίποτε δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ, σὲ τίποτε δὲν πιστεῖται, τίποτε δὲν τοῦ δίνει τὸ αἶσθημα ὅτι κρατεῖ μέσ' στὴν παλάμη του τὴν ζεστὴ οὐσία τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ὅταν ὅλα τὰ ἀρνηθοῦμε, ὅλα τὰ κουρελιάσουμε μὲ τὴν ἀμφιβολία, τί μένει; Τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ στυφή, κατάπικρη, ἀκατάπαυστη καὶ ἀκατανίκητη αἶσθησι ὀδύνης ὅλη ἡ ζωὴ, μόνη πραγματικότης, καταντᾷ νὰ εἶναι ἡ ὀδύνη», λέει ὁ Κλ. Παράσχος. Τὴν ἴδια διαπίστωση κάνει καὶ ὁ Π. Χάρης στὸ βιβλίον του «Ὅταν ἡ ζωὴ γίνεται ὄνειρο». Ἐγνώρισα τὸν ποιητὴ νέο, στὰ εἰκοσιεπτὰ ἢ εἰκοσιῆξι του χρόνια, καὶ ὅμως τὸν θυμάμαι μελαγχολικὸ, θλιμμένο. Αὐτὴ ἡ μελαγχολικὴ του τάσις—ἦταν πάντα ἕνας κλειστὸς τύ-

πος—έπεδεινώθηκε με τις δυσκολίες που συνάντησε στη ζωή, με τους κατατρεγμούς και τις παραγνωρίσεις. «Όχι βέβαια πώς σ' αυτόν συνέβησαν περισσότερα, απ' όσα συμβαίνουν σ' άλλους. Μά οι δυσκολίες του αφήρεσαν κάθε ίχνος βαθειάς χαράς, γιατί δεν είχε τον «θώρακα της πίστεως» πάνω στον οποίο σπάζει κάθε ανθρώπινη συμφορά.

Περισσότερο ανάγλυφη ή έλλειψις έσωτερικής, βαθειάς χαράς φαίνεται στο έργο του Καρυωτάκη. Στις συλλογές του «Πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων» που κυκλοφόρησε το 1919, στα «Νηπενθή» που βραβεύθηκαν το 1920, στα «Έλεγεία και Σάτυρες» και μέχρι το τελευταίο του ποίημα, η αλήθεια πώς η βαθειά χαρά δεν βρέθηκε στους «δρόμους που πήρε» επαναλαμβάνεται σε χίλιους δυο τόνους έντονα, δραματικά, οδυνηρά. «Τα ποιήματά του είναι ή έκφρασις του ψυχολογικού του κενού, του λαχανιασμένου ρυθμού μιάς ψυχής που άγκομαχά. Τα απότομα ξεσπάσματά του είναι οι έκδηλώσεις ενός απελπισμένου όντος, που δεν ένοιωσε ποτέ τη μεγάλη, την αληθινή χαρά... Η άρμονία στα ποιήματά του είναι ή μελαγχολική άρμονία που χαρακτηρίζει τα ποινεμένα τραγούδια των ξενητεμένων, των σκλάβων, των μελλοθανάτων».

Με λίγους μικρούς στίχους καμωμένους από τις πιο κοινές λέξεις, μά ως τόσο με μιά ανέκφραστη μουσικότητα, μās μεταδίδει ό ποιητής τούτο το ψυχικό του δράμα, που μπορεί νά συνομισθί στην μάταιη άναζήτησι τής εϋτυχίας σε δρόμους λαθεμένους:

«Κι' αν έσβυσε σαν ίσχιος τ' όνειρό μου,
κι' αν έχασα για πάντα τη χαρά,
κι' αν σέρομαι στ' ακάθαρτα του δρόμου
πουλάκι με σπασμένα τὰ φτερά·

κι' αν έχει, πριν άνοιξη, τὸ λουλούδι,
στον κήπο τής καρδιάς μου μαραθεί,
τὸ λεύτερο που έσκέφτηκα τραγούδι
κι' αν ξερω πὸς ποτέ δεν θά είπωθῆ·

κι' αν έθαψα την ίδια τη ζωή μου
βαθιά μέσα στον πόνο που πονώ,
καθάριο, πὸς ταραζεται ή ψυχή μου
σαν βλέπω τὸν μεγάλο ούρανό·

ή θάλασσα σαν έρχεται μεγάλη,
και όγροαίνοντας την άμμο τὸ προῶ,
μου λέει για κάποιο γνώριμο άκρογιαλί
μου λέει για κάποια ποϋζήσα ζωή!».

Ἄναπολεῖ κάπου-κάπου τις παιδικές του
χαρές, που τώρα κι' αυτές τις έχει χάσει.
Στὸ ποίημα «του άδελφου» τραγουδά:

«Δέν ποθῶ πιά τίποτε, άδελφέ μου,
τὰ όνειράτα στα χέρια μου έσκορπίσαν
και τάδωκα ροδόφυλλα, του άνέμου.

Τὰ πρώτα-πρώτα χρόνια μου κι' οι βῶλοι,
για τις χαρές που ακόμα με κρατοϋνε
ικέτη, θά νά σουλέγα, μά έσβύσαν,
για τους καιρούς που δεν θά ξαναρθοϋνε».

Τώρα όμως πια που γεϋθηκε τὸ ποτή-
ρι τής άπιστίας και έζησε την ελεύθερη
ζωή, νοιώθει και τὸ τελευταίο ίχνος χαράς
νά απομακρύνεται από την ψυχή του—
«μακρυνή χώρα είναι για μās κάθε χαρά».
Τώρα ό βίος του παρουσιάζεται στα νεανι-
κά του μάτια σαν τὸν τάφο τής χαράς, σαν
τὸ λίκνο τής θλίψως, επειδή δεν μπορεί—
ή σωστότερα δεν θέλει—νά ακολουθήση την
ήθικη των άπλων και τιμίων ανθρώπων, έ-
κείνη τη μυστική φωνή τής καρδιάς, που
δεν ξεγελάει ποτέ.

Τὸ έγραφε:

«Εἶν' ή ζωή, θά λέω τὸ φέρετρο
όπου, λύπη, χαρά τελειώνουν του ανθρώ-
που».

Και σ' ένα άλλο του ποίημα, που βρισκε-
ται στη συλλογή του «Νηπενθή», τούτο τὸ
αίσθημα τὸ φανερώνει πιο παραστατικά:

«Τώρα μακραίνουνε,
πύργοι, παλάτια.

Κλαῖνε μου οι θύμησες,
κλαῖνε τὰ μάτια.
Τώρα θανάσιμη
νύχτα με ζώνει.
Μέσα μου όγκώνονται
οί άφραστοι πόνοι.

Μ' είδαν, προσπέρασαν
όσοι αγαπάω.
Μόνος απόμεινα
κι' έρημος πάω.

Πόσο τ' ανέβασμα
του ἄχαρου δρόμου!
Στρέφω κυττάζοντας
πρὸς τ' ὄνειρό μου:

Μόλις και φαίνονται
οἱ ἄσπρες εἰκόνες...».

Ἐνῶ μέσα του ὀγκώνονται οἱ «ἄφραστοι
πόνου» και τὸ Ἄστέρι τῆς ἐλπίδος εἶναι γι'
αὐτὸν σβυστό, στὴν καρδιά του θρονιά-
ζεται ἡ λύπη, ὁ σπαραγμὸς και στὰ χεῖλη
του μιὰ λέξι ἀνεβαίνει: Δυστυχία.

«Νύχτα βαθειά... Καμμιά
ἐλπίς. Ἄπὸ τὸ παράθυρο τοῦ τελευταίου
διαβάτη
εἶδα τὴ σκιά. Κι' ἐφώναξα στριγγὰ
στὴν ἡσυχία
«Δυστυχία».

Τούτη ἡ δυστυχία, ἡ ψυχική, ἡ βαθειά
ποῦ νοιώθει γιατί ζῆ «χωρὶς πίστι και ἀ-
γάπη, χωρὶς ἔρμα» συντροφεύει τὸν ποιη-
τὴ σὲ ὄλες τὶς ἐποχὲς τοῦ χρόνου και δὲν
τὸν ἀφήνει οὔτε τὶς ὥρες τοῦ γλεντιοῦ και
τῆς διασκεδάσεως. Μάταια προσπαθεῖ νὰ
ξεχασθῆ και νὰ σιγάσῃ τὸν πόνο του στὸ
γλέντι και στὴ ζάλη τοῦ κρασιοῦ. Ἡ δυστυ-
χία τὸν συνοδεύει. Ὁξύμωρο σχῆμα φαινο-
μενικά. Τραγικὴ πραγματικότης πραγμα-
τικά.

«Εἶναι τὸ θράδυ ἀπόψε θλιβερό
κι' ἐμεῖς θὰ τὸ γλεντήσουμε τὸ θράδυ,
ὄσοι ἔχουμε τὸ μάτι μας ὄγρὸ
και μέσα μας τὸν ἄδη...».

Και σ' ἓνα του ποῖημα, ποῦ τὸ ἀφιερώνει
στὸν συμφοιτητὴ του και ποιητὴ Χαρ-
Σακελλαρίδη, λέει:

«Θὰ πάω πρὸς τὴν ταβέρνα, τὸ σαμιώτικο
ποῦ ἐπίναμε γιὰ νὰ ξαναζητήσω.
Θὰ λείπη, τὸ κρασί τους θάναι ἀλλιώτικο,
ὁμως ἐγὼ θὰ πιῶ, και θὰ μεθύσω.

Θ' ἀνέβω τραγουδώντας και τρεκλίζοντας
στὸ Ζάππειο ποῦ ἐτραβούσαμεν ἀντάμα.
Τριγύρω θάναι ὠραία πλατὺς ὁ ὀρίζοντας,
και θάναι τὸ τραγοῦδι μου σὰν κλάμμα».

Ὁ ψυχικὸς πόνος ποῦ εἶναι καταστάλα-
γμα τῆς ἁμαρτίας, διαρκῆς, ὑπόκωφος, αἰ-

ματηρὸς στεναγμὸς εἶναι χαρακτηριστικὸ
τοῦ ποιητοῦ μας. Ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ χῶρα
θανάτου, ἡ σκοτεινὴ σκιά, μιὰ και εἶναι
προσωπικὴ προσβολὴ τῆς ἀγαθότητος και
τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη
βούλησι τοῦ «τέκνου» του.

Αὐτὴ ἡ συγκλονιστικὴ συνείδησις τῆς
ἁμαρτίας σὰν κακοῦ φοβεροῦ ποῦ καλύπτει
τὴν ψυχὴ μὲ αἰσχύνῃ γιατί δὲν φάνηκε
ἄξια και δὲν ἐτίμησε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ,
ἀλλὰ και γιατί μὲ τὴν παράβασι τῆς διατά-
ραξε τὴν ἁρμονία τοῦ κόσμου, εἶναι νομιζώ
ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ βαθεῖς, τοὺς πιὸ συγκλο-
νιστικὸς ἀληθινὰ ἀνθρώπινους στενα-
γμοὺς, ποῦ ἀνέδωσε ποτὲ ὁ ἀληθινὸς ποι-
ητῆς.

**

Γυρίζοντας στὸν Καρυωτάκη θὰ πρέπη
νὰ σημειώσουμε και μιὰ ἄλλη μάταια προσ-
πάθεια τοῦ ποιητοῦ. Τὴν ἀπόπειρα νὰ βοῆ
τὴ γαλήνη και τὴν χαρὰ στὴν Τέχνη. Ἦ-
ταν τὸ μόνο ἀραξοβόλι, τὸ μοναδικὸ κα-
ταφύγιο, ποῦ τοῦ εἶχε ἀπομείνει. Ἄν ὑπο-
φέρης ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλη πα-
ρηγοριά ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη, ὑποστηρίζει.

«Πικροὶ ὅταν ἔρθουν χρόνοι
κάνε τὸν πόνο σου ἄρπα
και πέτονε τραγοῦδι.

Κάνε τὸν πόνο σου ἄρπα
και δρόσισε τὰ χεῖλη
τὰ χεῖλη τῆς πληγῆς σου».

Τοποθετώντας τὴν κατάκτησι τῆς Τέ-
χνης σὰν μοναδικὸ σκοπὸ μπόρεσε γιὰ ἓνα
διάστημα ν' ἀντιμετωπίσῃ τὶς δυσκολίες τῆς
ζωῆς, ὑποστηρίζει ὁ Βάσος Βαρίκας στὴν
μελέτη του γιὰ τὸν Καρυωτάκη. Ὅσο αὐ-
τὴ ἡ φιλοδοξία ἐξακολούθησε νὰ τὸν
θερμαίνῃ, ἡ ὑπαρξί του εὗρισκε κάποια ἀ-
νακούφισι. Ὅσο ἡ Τέχνη του θαυμαζόταν,
ἔνοιωθε μιὰ αὐτοϊκανοποίησι.

Ἄλλὰ τοῦτο βάστηξε μόνο γιὰ λίγο. Ἡ
τέχνη σ' ὄσους κατορθώνουν νὰ τὴν ὑπο-
τάξουν δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ
τὴν βοήθεια, τὴν μόνιμη ἱκανοποίησι και
τὸ πλήρωμα τῆς εὐτυχίας, ποῦ ἡ ζωὴ τοὺς
ἀρνείται. Δυστυχισμένοι ζήσανε οἱ Πόε
και οἱ Μπωντελερ ζήσανε νεκροί. Παρόμοιο
συνέβη και μὲ τὸν Καρυωτάκη. Τὸν πόθο

τῆς χαρᾶς δὲν τὸν ἀπάντησε οὔτε στὴ μούσα.

Μὰ ἴσως θυμηθῆτε τὸν σατυρικό Καρυωτάκη καὶ πῆτε πὼς τούτῃ ἡ γνώμη δὲν στέκεται. Καὶ ὁμως ἡ σάτυρα τοῦ Καρυωτάκη, ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ μελετηταί του, δὲν προκαλεῖ τὸ γέλοιο, ἀλλὰ τὸν οἶκτο. Εἶναι λυγμός, πὸν ἀγωνίζεται νὰ μεταβληθῆ σὲ χαμόγελο. Ὅσο κι' ἂν ὁ ποιητὴς θέλῃ νὰ φαίνεται ἀδιάφορος, δὲν τὸ κατορθώνει. Εἶναι δεμένος μὲ τὶς καταστάσεις πὸν σατυρίζει. Κάθε του σατυρική στροφή μοιάζει μὲ βίαιη ἀπόσπασι ἐνὸς κομματιοῦ ἀπὸ τὶς σάρκες του.

**

Τίποτα, λοιπόν, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ γλέντι, οὔτε ἡ φήμη δὲν στάθηκαν ἱκανὰ νὰ τὸν ὀδηγήσουν ξανά στὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς. Κανένα πάθος, καμμιά ἐλπίδα, καμμιά πίστις νὰ ξυπνήσῃ μέσα του τὴ μεγάλη εὐτυχία. Ἔτσι ἄφησε τὸν ἑαυτό του ἐρμαιο στὰ χέρια τῆς τύχης. Πορεύθηκε μὲ σπασμένα τὰ φτερά—«ἔχω κάτι σπασμένα φτερά», τραγούδησε—καὶ ἔπεσε «πρηνῆς» στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῆς ζωῆς του. Ἀπελπισμένος, ἀπογοητευμένος, ἔφθασε στὸ ἄνθος τῆς νιότης του στὴν πὸν μαύρη ἀπαισιοδοξία. Συχνὰ μᾶς κάνει λόγο στὰ τελευταῖα του τραγούδια γιὰ τὶς ζωὲς πὸν «σβιοῦν σιγά» καὶ «ἐδιάβηκαν ἀμφίβολα θαμπά», γιὰ τὴν «ἀρρώστια τῆς ψυχῆς του τὴ βαθειά» γιὰ «τὴ χαμένη του πανοπλία».

«Πρὶν φτάσουμε στὴ μέση αὐτοῦ τοῦ δρόμου ἐχάσαμε τὴ χρυσοῦ πανοπλία

καὶ μόνο τὸ μεγάλο ἐρώτημά μας
ὀλοένα πὸν σφιχτὰ μᾶς περιβάλλει»
καὶ

«Χωρὶς πίστι κι' ἀγάπη, χωρὶς ἔρμα
ἐγίναμε τὸ λάφυρο τοῦ ἀνέμου
πὸν ἀναστρέφει τὸ πέλαγος».

Ἡ ἀπαισιοδοξία του ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πὸν βασικά χαρακτηριστικά του. Ἡ μελαγχολία τοῦ Οὐράνη μεταβλήθηκε στὸν Καρυωτάκη σὲ θανατερὴ μαυρίλα. Ἡ εἰρωνική του διάθεσις σὲ πραγματικὸ νιχλισμό. Ἡ ἀμφιβολία σχετικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς, στὴν ἄρνησι τῆς ζωῆς. Ἔτσι ὁ Καρυωτάκης ἔφθασε στὸν πὸν σκοτεινὸ πεισιθανισμὸ. Γύρω ἀπὸ τὸν θά-

νατο περιστρεφόταν συνεχῶς. Τὸ φάσμα του τὸν κατεδίωκε. Ὁρες-ὄρες ἔνοιωθε τὸν ἑαυτό του πεθαμένο:

«Ἔχω πεθάνει τόσα χρόνια τώρα
κι' ἔμεινε τὸ παράθυρο κλειστό».

Καὶ στὸ «Νύχτα» τραγουδᾷ:

«Ὀλόρθο τὸ φανάρι μας σωπαίνει
χλωμὸ καὶ μυστηριώδικο
κι' ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου εἶναι σὰ
νᾶνοιξε
καὶ λείψανο νὰ βγαίνει».

Ὅπου κι' ἂν ἔστρεφε τὰ μάτια του τὸν θάνατο ἔβλεπε παντοῦ. Ὁ γύρω του κόσμος ἔπαιρνε τὸ σχῆμα τῶν ἐσωτερικῶν του διαθέσεων:

«Θάνατος οἱ λεροί, ἀσήμαντοι δρόμοι
μὲ τὰ λαμπρά, μεγάλα ὄνοματά τους,
ὁ ἐλαιώνας, γύρω ἢ θάλασσα κι' ἀκόμη
ὁ ἥλιος, θάνατος μέσα στοὺς θανάτους».

Οἱ στίχοι αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ γραφοῦν παρὰ μόνο ἀπὸ ἄνθρωπο πὸν εἶχε φθάσει στὸ βαθμὸ τῆς δικῆς του ψυχικῆς διαλύσεως, ἀπὸ νέο πὸν ζητοῦσε τὸ θάνατο, μὰ καὶ εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασι τῆς αὐτοκτονίας.

«Τώρα τὰ χεῖλη μου διψοῦν τὸ φίλημα
μᾶνας,
τῆς μᾶνας γῆς γι' ἀνοίγονται στὸ γέλοιο
τῶν αἰῶνων»

καὶ

«Θέλω νὰ φύγω πιά ἀπὸ δῶ, θέλω νὰ
φύγω πέρα,
σὲ κάποιο τόπο ἀγνώριστο καὶ νέο,
θέλω νὰ γίνω μιὰ χρυσοῦ σκόνῃ μὲς
τὸν αἰθέρα,
ἀπλὸ στοιχεῖο, ἐλεύθερο, γενναῖο»

ἢ

«Ἄσε τὸν κόσμο στὴ χαρὰ του
κι' ἔλα ψυχὴ μου νὰ σοῦ πῶ,
ἓνα τραγουδάκι χαρωπὸ,
ἓνα τραγούδι τοῦ θανάτου».

Ὁ Καρυωτάκης πίστευε ὅτι οὐσία τῆς ζωῆς εἶναι ὁ πόνος, καὶ ὁ θάνατος ἡ μόνη πραγματικότης γιὰ τὸν ἄνθρωπο, πὸν ἀναζητᾷ κάτι ἄπιαστο καὶ ἀσύλληπτο. Γι' αὐ-

τὸ καὶ δραματίζεται, ζητᾷ τὸ θάνατο, ὄχι σὺν ἐλπίδα—ποῦ Πίστις σὲ αἰώνια πραγματικότητα!—ἀλλὰ σὺν τὴν αὐλαία μῆς ἀχαρης, ἀβίωτης ζωῆς—εἶναι ἀξημέρωτη νύχτα ἢ ζωὴ» τραγοῦδησε—σὺν ἓνα κρύο, στυγνὸ ΤΕΛΟΣ.

«Θ' ἀρήσω νὰ φύγουν τὰ χρόνια.

Θὰ φύγουν καὶ θάναι ἢ καρδιά μου
σὺν ῥόδο ποῦ ἐπάτησα χάμου),

εἶχε πεῖ.

Τραγικοὶ στίχοι, ποῦ πραγματοποιήθηκαν μόλις πάτησε τὰ 32 του. Τῆ νύκτα τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1928 τραβήξε ἔξω ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ἄφησε τὰ ρούχα του στὴν ἀμμουδιά, ἔπεσε στὴ θάλασσα κι' ἀνοίχτηκε στὸ πέλαγος. Δέκα ὀλόκληρες ὥρες πάλευε γιὰ νὰ πνιγῇ κι' ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ βρῇ τὸ θάνατο στὸ κῆμα, βγαίνει, ντύνεται καὶ γυρίζει στὴν πόλι. Ἡ σπιτονοικοκυρὰ του διηγείται ὅτι ἔφθασε στὸ σπῆτι στὶς ὀκτώ τὸ πρωῖ, ἤπιε ἓνα γάλα καὶ πάλι ἔφυγε. Ἀγοράζει ἓνα περιστροφὸ καὶ στὶς δέκα βρίσκεται σ' ἓνα καφεενεδάκι ἔξω ἀπὸ τὴν Πρέβεζα. Ἐκεῖ, τρεῖς-τέσσερες ὥρες ἀνάβει τὸ ἓνα τσιγάρο πάνω σ' ἄλλο καὶ γράφει τὸ τελευταῖο του σημεῖωμα, ὅπου φαίνεται ὅτι ἡ ἀπογοήτευσις, ποῦ φέρνει ἡ ἀμαρτία τὸν ὀδηγεῖ στὸ τραγικὸ τέλος.

«Εἶναι καθὼς νὰ φανερωσῶ τὴν τραγωδία μου. Τὸ μεγαλύτερό μου ἐλάττωμα στάθηκε ἡ ἀχαλίνωτη περιέργειά μου, ἡ νοσηρὴ φαντασία καὶ ἡ προσπάθειά μου νὰ πληροκορηθῶ γιὰ ὅλες τὶς συγκινήσεις, χωρὶς τὶς περισσότερες νὰ μπορῶ νὰ τὶς αἰσθανθῶ. Κάθε πραγματικότης μοῦ εἶναι ἀποκρουστικὴ. Εἶχα τὸν ἴλιγγο τοῦ κινδύνου. Καὶ τὸν κίνδυνο σὺν ἤρθε, τὸν δέχομαι μὲ πρόθυμη καρδιά. Πληρώσω γιὰ ὅσους, καθὼς ἐγώ, δὲν ἔβλεπαν κανένα ἰδανικὸ στὴ ζωὴ τους, ἔμειναν πάντα ἔρρωμα τῶν δισταγμῶν τους, κι' ἐθεώρησαν τὴν ὑπαρξί τους παιγνίδι χωρὶς οὐσία. Τοὺς βλέπω νὰ ἔρχονται ὀλοένα περισσότεροι μαζὶ μὲ τὸς αἰῶνες. Σ' αὐτοὺς ἀπευθύνομαι. Ἀφοῦ ἔδοξίμασα ὅλες τὶς χαρῆς! εἶμαι ἔτοιμος τώρα γιὰ ἓνα ἀτιμωτικὸ θάνατο. Λυποῦμαι τοὺς δύστυ-

χοὺς γονεῖς μου, λυποῦμαι τ' ἀδέλφια μου. Ἀλλὰ φεύγω μὲ τὸ μέτωπο ψηλά. Σᾶς παρακαλῶ νὰ τηλεγραφήσετε γιὰ νὰ προδιαθέσετε τὴν οἰκογένειά μου στὸ θεῖο μου Δημοσθένη Καρυωτάκη, ὁδὸς Μονῆς Προδρομίου, πάροδος Ἀριστοτέλους, Ἀθῆναι.

Κ. Καρυωτάκης.

Τ.Γ. Καὶ γιὰ νὰ ἀλλάξουμε τόνο. Συμβουλεύω ὅσους ξέρουν κολύμπι νὰ μὴν ἐπιχειρήσουν ποτὲ ν' αὐτοκτονήσουν διὰ θαλάσσης. Ὅλη τὴ νύχτα ἀπόψε ἐπὶ 10 ὥρες ἐδερονόουν μὲ τὰ κῆματα. Ἦπια ἄφθονο νερό, ἀλλὰ κάθε τόσο, χωρὶς νὰ καταλάβω πῶς, τὸ σῶμα μου ἀνέβαινε στὴν ἐπιφάνεια. Ὁρισμένως κάποτε, ὅταν μοῦ δοθεῖ εὐκαιρία, θὰ γράψω τὶς ἐντυπώσεις ἐνὸς πνιγμένου.»

Ἐπειτα ἀπὸ ἓνα τέταρτο, ἀφοῦ ἔκανε τὴ φτηνὴ αὐτὴ φιλολογία στὸ ὑστερόγραφο του, ὁ Καρυωτάκης ἦταν νεκρὸς κάτω ἀπὸ ἓναν εὐκάλυπτο καὶ πλάι τὸν περιστροφὸ, ποῦ ἀγόρασε ἐκεῖνο τὸ πρωῖ. Δὲν εἶχε συμπληρώσει ἀκόμα τὰ τριάντα δύο του χρόνια. Ἀλλὰ μήπως ὁ Λεοπάρντι, ὁ μεγάλος ἀρνητὴς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ζωῆς, ἔφθασε τὰ σαράντα; Νεώτεροι καὶ ἀπὸ τὸν Καρυωτάκη πέθαναν δύο ἄλλοι ποιηταὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας, ὁ Δ. Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Σ. Βασιλειάδης, ἀκομπανιάροντας τὸ τραγοῦδι τοῦ Καρυωτάκη:

«Θὰ κοιμηθῶ μὰ δίχως νὰ ξυπνήσω,
ἵπνο στέρφω ἀπ' ὄνειράτα. Ὅπως σβύνει
τὸ κάθε τι ποῦ ἀνάφτηκε θὰ σβύσω
χωρὶς ἀχνάρι ἀπ' τὸ εἶναι μου νὰ μείνῃ».

Τῆ στιγμὴ αὐτὴ ὅπου ἡ ὑλιστικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου κερδίζει ἔδαφος, νομίζω πῶς ἡ μαρτυρία τοῦ Καρυωτάκη πάνω στὸ θέμα τῆς χαρᾶς εἶναι βαρυσήμαντη. Ἐκδηλώνει στὸν πνευματικὸ τομέα, μιὰ ἐντονη μεταφυσικὴ ἀνησυχία, ποῦ δὲν ἱκανοποιεῖται στὰ βαλτοτόπια τοῦ κακοῦ. Χρωματίζει τὴ σύγχρονη ποίησι μὲ τὴν ἀλήθεια πῶς τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» δὲν λύνει τὰ προβλήματα τῆς ψυχῆς. Ἡ τέχνη τοῦ καιροῦ μας, ὅση δὲν τελματώνεται στὸ βάλλτο τῆς ρουτίνας ἢ δὲν στρατεύεται σ' ὀρισμένη παρατάξι, δονεῖται ἀπὸ τὸ μεταφυσικὸ ῥιγος. Ὁ Καρυωτάκης, ἔτσι, εἶναι ἐπικαιρὸς.

ΙΩ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΙΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΛΑΪΚΩΝ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Β'.

Τί μᾶς λέγει, λοιπόν, ἡ σύντομη αὐτὴ ἔρευνα τῆς Ἁγ. Γραφῆς; Πρῶτον, ὅτι ἱεραρχία καὶ λαϊκοὶ ἦταν ἀρρηκτα ἐνωμένοι μέσα εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ «λαοῦ» τοῦ Θεοῦ. Ἔπειτα, ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἀσκοῦσαν ὀρισμένες λειτουργίες—ἀποστολῆς, ἢ καὶ ἱερατικῆς φύσεως—ἀπὸ συμφώνου μὲ τὴν ἱεραρχία, σὲ στενὴ μὲ αὐτὴν συνεργασία. Οἱ πρῶτες στιγμὲς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σπουδαῖες γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν. Γιὰ νὰ θγάλη ὅμως κανεὶς ἀσφαλῆ συμπεράσματα, θὰ πρέπει νὰ προσέξῃ τὰ συμφραζόμενα τῶν κειμένων, νὰ κάμῃ μιὰ ἐπανατοποθέτησι προσώπων καὶ πραγμάτων. Γιὰ ἓνα ὅμως, πράγμα εἴμεθα βέβαιοι: ὅτι οἱ προσπάθειες πού καταβάλλομε γιὰ μιὰ μεγαλύτερη ἐνότητα μεταξύ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν στὸ πεδίο τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως, ἔχει ὡς κίνητρο μιὰ συγκεκριμένη πραγματικότητα τὴν ὁποίαν ἔζησαν οἱ σύγχρονοι καὶ αὐτόπται τοῦ Χριστοῦ.

II Ἡ Ἐκκλησία τῶν Πατέρων

Τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τῶν τελευταίων Ἀποστόλων, ἀρχὰς τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἡ Ἐκκλησία ἀρχίζει νὰ παίρνῃ ἓνα καινούργιο ἐξωτερικὸ χαρακτήρα (1). Ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται ὀλοένα ὀρατώτερη στὸν ἔξω κόσμον, μ' ὅλο πού οἱ χριστιανοὶ καταδιώκονται καὶ εἶναι ἐπίσημα καταδικασμένοι. Συνέρχονται στὰς «ἀγάπας», (2) ἢ «ἐν ἐκκλησίᾳ». Οἱ ἱερεῖς ὑπολογίζονται περισσότερο σὰν σῶμα συλλογικόν, παρὰ ὡς ἄτομα. Ἀποτελοῦν μέρος τοῦ συμβουλίου τοῦ Ἐπισκόπου, τὸν ἀντικαθιστοῦν σὲ περιπτώσει ἀνάγκης, καὶ ἀσκοῦν ὀρισμένα λειτουργικά καὶ διδασκτικὰ καθήκοντα. Οἱ διάκονοι ἔχουν, «ἂν ὄχι μεγαλύτερη πραγματικὴ ἐξουσία, ἓνα λειτουργημα οὐσιαστικώτερον» (3). Σιγὰ σι-

γὰ ἐμφανίζονται οἱ διάφοροι κατώτεροι ἐκκλησιαστικοὶ βαθμοί, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν δίδουν τὸ δικαίωμα τῆς εἰσόδου στὴν ἱεραρχία.

Μαζὶ μὲ τὴν ἱεραρχία, οἱ λαϊκοὶ. Εἶναι ἡ ἐποχὴ, πού ὁ Ἁγ. Κλήμης θὰ χρησιμοποίησῃ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἔκφρασι ἀνθρωπος λαϊκός. Σὲ λίγο, ὁ συνεχῶς ἀυξανόμενος ἀριθμὸς τῶν πιστῶν, θὰ τοὺς ὑποχρῶσῃ νὰ ἀποτελέσουν παροικίασ. (4). Ἐτυμολογικά, ἡ λέξις αὐτὴ σημαίνει τὴν «κοινότητα πού ζῆ στὸ ἐξωτερικόν». Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶχε πραγματικὰ τὸ αἶσθημα ὅτι, στὴν γῆ αὐτὴ ἐπάνω, «δὲν ἦταν στὸ σπίτι τῆς» ὅτι ζοῦσε διαρκῶς «στὸ ἐξωτερικόν».

Αὐτό, λοιπόν, τὸ αἶσθημα τῆς «ἐξωριστῆς ὁμάδος» ἐπηρέασε πολὺ τὸν ἐσωτερικὸ βίον τῆς Ἐκκλησίας. Πραγματικά, ἦταν ἀνάγκη γιὰ τοὺς χριστιανοὺς νὰ εἶναι συσσωματωμένοι γιὰ νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὰς προσβολὰς. Ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, προέρχεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὸ γεγονός τῶν διωγμῶν. Πολὺ λίγο ἐνδιαφέρει ἂν αὐτὸς πού καταδικάζεται νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν πίστη του εἶναι ἓνας ἱερεὺς ἢ λαϊκός: εἶναι ἓνας μάρτυρας, καὶ ἐπομένως ἓνας ἅγιος. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀτμόσφαιρα, σ' αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς ἰσότητος, ἀνατράφηκε καὶ ἀυξήθηκε ἡ χριστιανικὴ κοινότης. Σὲ σημεῖο πού, τὸν τρίτον αἰῶνα, ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἀποφανθῇ ὅτι: «Αὐτὸς πού θὰ εἰπῇ «μωρόν» ἓνα λαϊκόν, εἶναι «ἕνοχος τῷ Συνεδρίῳ», ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού προσβάλλουν τὸν Χριστόν» διότι προσέβαλε τὸν ἀδελφόν του, μέσα σὸν ὁποῖο κατοικεῖ ὁ Χριστός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁγίον, τὸ ὁποῖον τὸν γεμίζει ἀπὸ κάθε σοφία καὶ γνώση. Αὐτός, λοιπόν, πού ὑβρίζει

(4) Βλ. Arnold, Proclamation de la Foi et communauté de Foi, Lumen Vitae, 1956 p. 51 ss. Ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ τὰς ἐξελίξεις τῆς ἐνοσίας τοῦ ὄρου παροικία καὶ διαγράφει τοὺς διαφόρους τρόπους χρησιμοποίησέως του στὴν πρωταρχικὴ Ἐκκλησία.

(1) Fliche et Martin, t. I., p. 373.

(2) Ἁγ. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους.

(3) Fliche et Martin, t. I., p. 375.

Ένα λαϊκό, υπόκειται στην ίδια καταδίκη μ' εκείνον που θα ύβριζε ένα διάκονο ή έναν επίσκοπο»⁽⁵⁾. Στην χρονική αυτή περίοδο, «ή φωνή του λαού συνεργαζόταν στην εκλογή του 'Επισκόπου»⁽⁶⁾, μ' όλο που ή τελευταία λέξη άνηκε στην ιεραρχία. «'Εκείνος που θα έχη την ύπεροχή έπάνω σε όλους, πρέπει και να εκλέγεται από όλους», έλεγε ο "Αγ. Λέων"⁽⁷⁾.

Η εποχή αυτή της 'Εκκλησίας, που ώνομάσθη «έποχή των Πατέρων», είναι πλαισιωμένη πλουσιώτατα από δηλώσεις και γεγονότα που μαρτυρούν τον μεγάλο σεβασμό που απέλαμβαναν οι λαϊκοί και την στενή συνεργασία τους στο άποστολικό έργο της 'Εκκλησίας. Λαϊκοί έλαθαν μέρος στις άρχαίες Συνόδους, τουλάχιστον σε συμβουλευτικό επίπεδο⁽⁸⁾. Πολλοί από τους 'Απολογητάς είναι λαϊκοί: ο "Αγ. 'Ιουστίνος, ο Τατιανός, ο Κλήμης ο 'Αλεξανδρεύς. «'Ενας άνθρωπος σαν τον "Αγ. Κυπριανό, που είχε τέτοια συνείδηση του ρόλου ως εκκλησιαστικού άρχηγού, έρχεται σε έπαφή με τους πιστούς για να διατυπώσει τους ποιμαντορικούς του κανονισμούς»⁽⁹⁾. Ο 'Ωριγένης είναι ο πρώτος λαϊκός που περιεβλήθη από τον επίσκοπό του ένα έπίσημο ιεραποστολικό αξίωμα, το του έπισήμου Κατηχητού.

Ο 'Ωριγένης ξαναγυρίζει πολύ συχνά εις το θέμα «βασιλείον ιεράτευμα»: «'Αγνοείς ότι σε σένα επίσης, δηλαδή στην 'Εκκλησία όλη και τον λαό των πιστών, έχει δοθή μιá ιερωσύνη;»⁽¹⁰⁾ Και σε άλλο μέρος: «Και σεις επίσης, σύμφωνα με τις διάφορες έπαγγελίες, είσθε ιερείς του Θε-

ού, αφού είσθε έθνος άγιον και βασιλείον ιεράτευμα»⁽¹¹⁾.

Ο "Αγ. Κλήμης, σχολιάζει την Α' 'Επιστολή του Πέτρου, όταν λέγη: «Είμεθα το εκλεκτόν γένος, το βασιλείον ιεράτευμα, το έθνος το άγιον, λαός εις περιποίησιν...»⁽¹²⁾. Ο "Αγ. 'Αμβρόσιος θα ειπή ξπειτα: «'Ολοι, πράγματι, διά της πνευματικής χάριτος, είμεθα άγιοι διά την βασιλείαν και την ιερωσύνην του Θεού»⁽¹³⁾.

'Αργότερα, τον ε' αιώνα, ο "Αγ. Αυγουστίνος θα αναπτύξη εύρύτατα το θέμα της «έκ του βαπτίσματος ιερωσύνης». Θα όμιλήση διά το «βασιλείον ιεράτευμα» των πιστών, για τις όμοιότητες και διαφορές από την αξιωματικήν ιερωσύνην κλπ.⁽¹⁴⁾. Και ο "Αγ. 'Ιωάννης ο Χρυσόστομος θα ειπή: «Και σύ έγινες βασιλεύς, ιερεύς, και προφήτης διά του βαπτίσματος»⁽¹⁵⁾.

«Τό Ευαγγέλιο, διεδόθη λίγο κατ' όλιγο άπ' το ένα μέρος εις το άλλο άρχίζοντας από την 'Ιερουσαλήμ και την 'Ανατολή, και άνηγγέθη σύμφωνα με την φορά των περιστάσεων από ναύτες, από εμπόρους, από σκλάβους και στρατιώτες»⁽¹⁶⁾.

'Υπάρχουν, θέβαια, έπίσημες σχολές, όμως και σ' αυτές βλέπομε να διδάσκουν μεγάλοι 'Απολογηταί που προέρχονται από λαϊκούς, όπως ο "Αγ. 'Ιουστίνος και ο 'Ωριγένης. Και πρέπει να σημειωθή ότι πολλοί λίγοι μπορούν να πλησιάσουν τις σχολές αυτές, λόγω της μυστικότητας που είχεν επιβληθή στην 'Εκκλησία. Οί λαϊκοί, λοιπόν, πιστοί από όλες τις κοινωνικές τάξεις, εισέφερον το μεγαλύτερο μέρος στο άποστολικό έργο της 'Εκκλησίας.

(5) 'Αναφέρεται από τον Arnold, op. cit. p. 19.

(6) Ibidem, p. 80.

(7) "Αγ. Λεόντιος, 'Επιστολή X, 4 (P. L., LIV, 128) άναφ. υπό Arnold, p. 80

(8) Ο Arnold (op. ut. p. 79) αναφέρει αυτήν την φράσι του 'Αγ. Κυπριανού: «Δέν θέλω να κάμω τίποτε μόνος, και με την δική μου άποκλειστικά κρίσι, δίχως την συμβουλή σας και τη συμφωνία του λαού».

(9) Mgr Philips, Pour un christianisme adulte, Casterman, 1961, p. 45.

(10) Jn lev. hom. IX, n. 1, Dabin, p. 518.

(11) Jn lev. hom. VI, n. 2, Dabin, p. 530.

(12) Cohort. ad Gent., CIV, Dabin, p. 513.

(13) De myst. VI, 30, Dabin, p. 77.

(14) V. Dabin, op. cit. p. p. 89-115 pour une étude complète divisée en différents thèmes.

(15) Jn II Cor, hom. IV, Dabin, q. 549.

(16) G. Bardy, dans Masses ouvrières, 1945, p. 4. L' apostolat des laïcs aux premiers siècles.

Ποιά, άραγε, νά ήταν τότε ή στάση τής ιεραρχίας έμπρός στήν, λίγο ώς πολύ, ώργανωμένη αὐτή ιεραποστολή τών λαϊκῶν; Εἶναι πολύ δύσκολο νά καθορισθῆ, λόγω έλλειψέως γραπτῶν πηγῶν. Ὑπάρχει, ὅμως, ή δυνατότης νά ξεαχθοῦν ώρισμένα συμπεράσματα.

Στους λαϊκοὺς ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα ὀρισμένων ἀποστολικῶν καθηκόντων, ἀκόμη καὶ κηρύγματος. Φαίνεται ὅτι, ἀκόμη καὶ στήν ἀρχή τοῦ τρίτου αἰῶνος, οἱ λαϊκοὶ εἶχαν καὶ τὸ δικαίωμα νά κηρύττουν σέ μερικές ἐκκλησίες παρουσία τοῦ Ἐπισκόπου (17).

Οἱ διάφορες ὅμως αὐτὲς ἀρμοδιότητες ἀφαιρέθησαν σιγά σιγά ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς, γιὰ νά ἐπιφυλαχθοῦν ἀποκλειστικότερα στὸν κλῆρο. Καὶ αὐτὸ ἔγινε γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς πίστεως, ἐξ ἀφορμῆς ὀρισμένων καταχρήσεων καὶ παρεκκλίσεων λαϊκῶν διδασκάλων.

Ἀπ' ἐδῶ κι' ἐμπρός, λοιπόν, ή ἐκκλησιαστική ιεραρχία θά ἐπιβλέπη σταθερά καὶ ἄγρυπνα τὴν δράση καὶ πρὸ πάντων τὴν διδασκαλία τῶν λαϊκῶν πιστῶν μέσα στις Σχολές ποὺ ἀναφέραμε (18). «Καὶ ὅταν ἀκόμα οἱ σχολές αὐτὲς βρίσκονται στήν πρώτη γραμμὴ τῆς ιστορικής δράσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅταν ἀκόμη σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ διδασκαλοὶ φαίνονται νά παίζουν τὸν ἀποφασιστικότερο ρόλο, ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι οὐσιαστικά μιὰ ιεραρχική Ἐκκλησία διευθυνομένη ἀπὸ ἀρχηγούς, ποὺ ή ἀνάμνησή τους ἴσως νά ἔχη σήμερα σθῆσει, ποὺ ὅμως δὲν ἐκυβέρνησαν ὀλιγώτερο ἀποτελεσματικά τὸ μεγάλο Καθίδρυμα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὀποίου εἶχαν ταχθῆ» (19). Ἡ δράση ήταν γενική, ὀργανωμένη ὅμως καὶ ἐπιτηρουμένη.

Οἱ ἐπεμβάσεις τῆς ιεραρχίας δὲν ἀποσκοποῦσαν νά καταστείλουν τὴν προσπά-

θεια καὶ τὴν ἐπιθυμία συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν. Θά ἔπρεπε κανεὶς νά ἀκούσῃ τὸν Ἄγ. Αὐγουστῖνο ποὺ ἔλεγε στους πιστούς: «Ἐ, λοιπόν, ἀδελφοί μου, ἐπειδὴ δὲν κρατεῖτε τὸ πηδάλιο, μήπως δὲν θρῖσκεσθε μαζί μας ἐπάνω στὸ ἴδιο σκάφος (20)». Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ποὺ ὀνομάσθη «ἀπόστολος τῶν λαϊκῶν»²¹ εἶναι πολὺ αὐστηρὸς καὶ ὅταν ἀκόμα ψέγη τις παρθένες ἐκεῖνες ποὺ ή ἀγιότης καὶ ή σωφροσύνη ήταν τὸ στόλιμά τους, ποὺ ὅμως δὲν γίνονταν σέ κανένα ὀφέλιμες. Οἱ τέτοιες, ἔλεγε, εἶναι προωρισμένες στὸ «πῦρ» καὶ στήν ἀπώλεια «ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶχε κρύψει τὸ τάλαντον, δίνοντας τὸ παράδειγμα μιᾶς ζωῆς ἀμεμπτης, ἀνώφελης ὅμως καὶ ἄχρηστης γιὰ τὸν πλησίον... Μὴ λέγετε: εἶμαι ἀνίκανος νά σώσω τοὺς ἄλλους, γιατί, ἂν εἴσθε ἀληθινὰ Χριστιανοί, εἶναι ἄδύνατο νά μὴν ἐπιτύχετε. Εἶναι πιὸ εὐκόλο στὸν ἥλιο νά μὴ φέγγῃ καὶ νά μὴ ζεσταίνῃ, παρὰ στὸν Χριστιανὸ νά μὴ εἶναι ἕνας φωστήρας (22).

Τὰ κείμενα αὐτὰ δὲν μᾶς λέγουν ρητῶς ποῖο ήταν τὸ εἶδος τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στους κληρικοὺς καὶ τοὺς λαϊκοὺς. Μπορεῖ ὅμως εὐκόλα νά συμπεράνῃ κανεὶς ὅτι ὁ κλῆρος, ἀναγνωρίζοντας ἐπίσημα τὸ ἀποστολικὸ καθῆκον τῶν λαϊκῶν, εὐνοοῦσε μιὰ στενὴ συνεργασία μαζί τους. Πρέπει ἐπίσης νά ὑπενθυμίσωμε ὅτι ὁ διαρκῆς κίνδυνος μέσα στὸν ὀποῖον ζοῦσαν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἔφερνε κοντὰ τὸν ἕνα πρὸς τὸν ἄλλο: ήταν ὑποχρεωμένοι νά ζοῦν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἐνωμένοι γιὰ νά μποροῦν νά ἀντιστέκωνται στὸν κόσμον τῶν ἐθνικῶν. Οἱ ἱερεῖς, ἐξ ἄλλου, δὲν εἶχαν μιὰ κοινωνική θέση ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς ἄλλους πιστούς, μ' ὄλο ποὺ γρήγορα ἀφιέρωθηκαν ὀλοκληρωτικά στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας. Κάποτε, ὅμως, ήταν ἀναγκασμένοι νά ἐργάζωνται σέ ἕνα «βέθλο» περιθῶλλον γιὰ νά ἀντιμετωπίζουν τις ὕλικές τους ἀνάγκες (23). Δὲν χρειά-

(17) Bardy, op. cit., p. 13.

(18) M. Sauvage, op.cit., 123.

(19) Bardy, Les Ecoles romaines au II siècle, dans Revue d' Histoire ecclesiastique, t. XXVIII, 1932, p. 512.

(20) P. L. t. XXXVIII, col. 1932.

(21) M. Villers, S. J., La spiritualité des premiers siècles chrétiens.

(22) P. G., t. IX, col. 163-164.

ζεται να προσθέσωμε ότι δεν φοροῦσαν διαφορετικὸ ἔνδυμα ἀπὸ τοὺς ἄλλους πιστοῦς. Βαθμηδὸν δέ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, οἱ περιστάσεις ἐπέβαλαν νὰ προσφέρουν οἱ ἴδιοι οἱ ἱερεῖς τὴν εὐχαριστήριον Θυσία⁽²⁴⁾. Ἀπαιτοῦσαν ἀπ' αὐτοὺς ἕνα ἰδανικὸ ὑψηλότερο, μιὰ ζωὴ περισσότερο ἀφωσιωμένη, μολονότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀγαμία δὲν ἐπεκράτησε παρὰ μόνον τὸν δ' αἰῶνα.

Θὰ ἦταν λάθος νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰῶνων ἦταν ἄγιοι. Οἱ περιστάσεις ὅμως τοὺς εἶχαν ἐπιβάλει μιὰ ζωὴ μὲ περισσότερες ἀπαιτήσεις ἀπ' αὐτὲς ποὺ γνωρίζομε σήμερα. Ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία κατεδιώκετο, ἔκρυβε χιλιάδες ἥρωες μέσα εἰς τοὺς κόλπους της. Ὅσον καιρὸ ἔζησε μέσα στὶς κατακόμβες, τὰ μέλη της ἦταν ἰδιαίτερα μετὰξὺ τοὺς συνδεδεμένα. Εἶχαν συνεχῶς ἀνάγκη ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλο, καὶ συνεχῶς ὑπελόγιζον ὁ ἕνας στὴν βοήθεια τοῦ ἄλλου. Πρὶν ἀκόμα ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελέσῃ ὀμίλους κληρικῶν καὶ λαϊκῆς ομάδες, ἀποτελοῦσε τὴν ὁμάδα τῶν Χριστιανῶν. Καὶ εἶχαν ὅλοι τοὺς τὸ αἶσθημα ὅτι ἀποτελοῦν τὴν Ἐκκλησία, ποὺ συνιστοῦσε μιὰ καὶ μόνη οἰκογένεια.

III Ἡ ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου

Τὸ σύντομο πορτραῖτο τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐσκιαγραφήσαμε πρὸ ὀλίγου, διατηρήθηκε ἕως τὴν ἀρχὴ τοῦ δ' αἰῶνος. Τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, συνέθη ἕνα γεγονός ποὺ ἀνέτρεψε τὸν ρυθμὸ τῆς μέχρι τότε ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γεγονός αὐτό, ἦταν ἡ ἀνοδος τοῦ Κωνσταντίνου στὸν θρόνον τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Τὸ 312 εἶναι τὸ ἔτος ποὺ ἀρχίζει ὁ Κωνσταντίνος νὰ πλησιάζῃ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ 313 ἐκδίδει καινούργιους νόμους, ποὺ περιέχονται σ' αὐτὸ ποὺ ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται «Ἐδικτον τῶν Μεδιολάνων». Μὲ τοὺς νόμους αὐτοῦς, ἀ-

ποδίδονται στὴν Ἐκκλησίαν ὄσα τῆς εἶχαν προηγουμένως δημευθῆ ἀπὸ τὸ Κράτος, ὁ κλῆρος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὠρισμένες ἐπιβαρύνσεις, καὶ τὸ κράτος ἔρχεται ἀρωγὸν στὴν Ἐκκλησία. Αὐτὰ ὄσον ἀφορᾷ τὴν Δύση. (Στὴν Ἀνατολή, οἱ ἴδιοι νόμοι ἐξεδόθησαν, ἴσχυσαν ὅμως μόνον ἀπὸ τὸ 324). Κάθε ἐκκλησία ἀναγνωρίζεται ἐπίσημα καὶ προστατεύεται ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα νὰ ὀργανώη τὰ τῆς λατρείας της. Ὁ κλῆρος δικαιούται στὶς προνομίες ποὺ ἀπελάμβανε τὸ ἔθνικὸ ἱερατεῖο. Ἡ Ἐκκλησία, ὕστερα ἀπὸ μιὰ στιγμὴ ἰσότητος μὲ τὴν θρησκεία τῶν ἐθνικῶν, ἀποβαίνει σύντομα ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Κράτους.

Τὸ 314, ἡ Σύνοδος τῆς Arles (Ἀρελάτης) συγκεντρώνει σαρανταεξὲ ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, ποὺ συνήλθαν «μὲ τὴν θέληση τοῦ εὐσεβεστάτου αὐτοκράτορος». Τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας γίνεται ἰσχυρότερο. Τὸ 320, ἡ Κυριακὴ γίνεται ἰσχυροτέρη ἀργία. Εἰσάγονται ποινικὲς διατάξεις ποὺ βασίζονται ἐπάνω στὸν ἠθικὸ νόμο, ὅπως π. χ. οἱ σχετικὲς μὲ τὴν μοιχεία, τὴν ἀπαγωγὴν, τὴν πορνείαν. Τὸ 324, ὁ Κωνσταντίνος ἐκδίδει νέους νόμους. Διατηρεῖ τώρα, κάποιον εἶδος περιφρονητικῆς ἀνοχῆς γιὰ τὶς θρησκείας τῶν ἐθνικῶν. Ἰδρύει ναοὺς καὶ «Βασιλικὰς» μὲ ἔξοδα τοῦ Κράτους. Οἱ ἐπίσκοποι ἐξομοιώνονται μὲ τοὺς πολιτικοὺς ἀξιωματοῦχος καὶ ἀπολαμβάνουν τὶς ἴδιες μὲ αὐτοὺς τιμές. Ὁ αὐτοκράτωρ, τέλος, συγκαλεῖ καὶ πραγματοποιεῖ τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας τὸ 325.

Ἡ Ἐκκλησία ἔμπορεῖ τώρα νὰ δρᾷ στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ ἀποστολικὴ της δράση ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα. Ἡ ἐποχὴ τῶν διωγμῶν ἐτελείωσε. Ὅλα φαίνονται νὰ τὴν εὐνοοῦν.

Ἡ ἀνάμιξη ὅμως τοῦ Κράτους εἶναι κάπως ὑπερβολικὴ. Ὁ Κωνσταντίνος ἐπιθυμεῖ ἀσφαλῶς νὰ σεβασθῆ τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐκκλησίας. «Πρέπει, μάλιστα, νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὴν ἐπαύριο τῆς κωνσταντινείου εἰρήνης, τὸ ἐλεύθερο παιχνίδι τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας εἶχε νοθευθῆ⁽²⁵⁾. Ἀπὸ τὴν στιγμὴ αὐτῆ, ἡ Ἐκκλησία ἐγνώρισε «μιὰ δοκιμα-

(23) J. Lebreton et J. Zeiller, dans Fliche et Martin, t. II, p. 388.

(24) Ibidem. p. 391.

σία φοβερώτερη ίσως και από την έχθρότητα: την προστασία του Κράτους, που τόσοον εύκολα ήμπορεί νά γίνη φορτική»⁽²⁶⁾).

★ ★ ★

Μιά καινούργια σχέση ιδρύεται τώρα ανάμεσα στον κληρο και τον λαό. 'Η σχέση που υπήρχε ως τώρα ανάμεσα στον λαό και την Ιεραρχία, θά συνεχισθῆ ἀναγκαστικά, θά ἐξασθενῆ ὅμως ὀλοένα. 'Η ἱστορία τῆς 'Εκκλησίας δέν θά γράφεται πιά ἀπό τὴν δράση τῶν πιστῶν. 'Ο Daniel Rops θά μᾶς εἰπῆ ὅτι ἡ ζωὴ τῆς 'Εκκλησίας στὸν Ε' αἰῶνα θρίσκειται στὰ μοναστήρια καὶ στὶς ἐπισκοπές⁽²⁷⁾ μολοντί τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, μέσα στὰ ἑκατὸ περίπου ἑκατομμύρια κατοίκους τῆς Αὐτοκρατορίας, τὰ πενήντα περίπου πρέπει νά ἦταν Χριστιανοί. Τὸ 380, ὁ Θεοδόσιος παραχωρεῖ καινούργια προνόμια στὸν κληρο καὶ στὴν 'Εκκλησία ὀλόκληρη. Τὸ Κράτος τώρα γίνεται «ὁ λαϊκὸς θραχίων». 'Αποβαίνει ὅμως δύσκολο, σ' ἔναν ἀπλὸ πιστὸ, νά πλησιάσῃ τὸν 'Επίσκοπό του, πού διαμένει τώρα σὲ κατοικία πλούσια, καὶ πού εἶναι ὑποχρεωμένος νά τοῦ φιλῆ τὸ δακτυλίδι σάν νά ἦταν ρωμαῖος ἄρχοντας⁽²⁸⁾. "Ἐτσι λοιπὸν πού εἶναι ὀργανωμένη ἡ 'Εκκλησία, νά ἔχῃ ἄραγε ἀκόμη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν πραγματικὴ συνεργασία τῶν λαϊκῶν; Στὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος, ὑπάρχουν στὴν 'Αφρικὴ πεντακόσιες 'Επισκοπές. Στὸ Μιλάνο, θέβαια, ὁ λαὸς ἐπιβάλλει ὡς ἐπίσκοπο τὸν 'Αμβρόσιο, τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ σπάνια ἐξαίρεση. Δέν ζητεῖται ἡ γνώμη τῶν πιστῶν γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ ἀρχηγού των. Μόνο ὁ Αὐτοκράτωρ ἀσκεῖ ἐξου-

σία ἐπάνω στὸν 'Επίσκοπο.

'Η ἀπελευθέρωση τῆς 'Εκκλησίας ἐκ μέρους τοῦ Κωνσταντίνου, τῆς προσέφερε θέβαια ὀρισμένα πλεονεκτήματα, ἔγινε ὅμως καὶ ἀφορμὴ κακῶν. 'Απὸ τότε ἄρχισαν νά ἐξομοιώνουν τὴν ἐκκλησία μὲ τὴν ἱεραρχία. Μὲ τὸ νά κερδίσουν οἱ ἀρχηγοὶ περισσότερο γόητρο, ἔχασαν οἱ πιστοὶ τὴν σημασία πού εἶχαν προηγουμένως. Καθὼς τὸ Κράτος προσέφερε τὰ ἰδικὰ του μέσα γιὰ τὸν προσηλυτισμὸ τῶν ἐθνικῶν, τὰ μέσα τῶν μικρῶν καὶ τῶν ταπεινῶν δέν ἦταν πιά ἀναγκαῖα. Καὶ τὸ χάσμα ἀρχισε νά ἀνοίγεται. Στὸς πρώτους αἰῶνες, ὁ Χριστιανισμὸς ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν κόσμον ὕστερα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο, καὶ κυρίως, μετὰ ἀπ' τὸν Θεοδόσιο, δέν ὑπάρχει παρά μιὰ καὶ μόνη Πολιτεία, ἡ χριστιανικὴ. Τώρα, λοιπὸν, πού δέν ὑφίσταται πιά ἡ ἔνταση μεταξὺ 'Εκκλησίας καὶ κόσμου, εἰσχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς 'Εκκλησίας, λ.χ. μεταξὺ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν.

Μὲ τὴν κάθοδο τῶν θαρβάρων (Δυτ. Εὐρώπη), ἡ κατάσταση ὀλοένα χειροτερεύει. 'Η 'Εκκλησία θά ὑποχρεωθῆ συχνά νά ὑποταχθῆ στοὺς ἡγεμόνες. Καὶ αὐτοὶ, ἐξ ἄλλου, θά συσσωματωθοῦν σχεδὸν στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία. Συχνά θά διορίζουν τοὺς 'Επισκόπους, ἂν καὶ ὑποβάλλεται ἀκόμα ἡ ἐκλογή στὴν ἔγκριση τοῦ λαοῦ, ἀπλῶς γιὰ τοὺς τύπους. Λίγα πράγματα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὸν κατώτερο κληρο. Μόλις ἕνας λαϊκὸς δεῖξῃ κάποια προσήλωση μεγαλύτερη στὴν 'Εκκλησία, τὸν κάνουν ἱερέα. Σὲ τρόπον, ὥστε τὸ νά εἶναι κανεὶς λαϊκὸς καὶ μέλος τῆς 'Εκκλησίας, δέν φαίνεται κάτι τὸ σπουδαῖον.

'Ο λαὸς εἶναι ἀμόρφωτος. 'Η 'Εκκλησία ἔχει τοὺς σκλάβους τῆς (δουλοπάροικοι). "Ἐγινε τώρα μιὰ μεγάλη 'Αρχόντισσα πού πρέπει νά κυβερνᾷ τὸν κόσμον μαζί μὲ τοὺς ἡγεμόνες, γιὰ τὸ καλὸ τῶν λαῶν. 'Η συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν στὸ ἀποστολικὸ ἔργο τῆς ἱεραρχίας ἔπαυσε νά ὑφίσταται.

Jean — Guy Dubac

Μετάφρ. 'Αρχ. Πολέμη.

(25) Fliche et Martin, *ob. cit.*, p. 65.

(26) J. Zeiller dans «Le Correspondant», Nouv. série t. CCXCVII, p. 92.

(27) Daniel Rops, *L' Eglise en face des barbares*, Fayard, p. 101.

(28) Οἱ ἐπίσκοποι ἀποκοτῶν τρόπους ἡγεμονικούς καὶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ προνόμια, ἀκόμα καὶ στὸς τιμητικούς τίτλους πού φέρουν, καὶ στὸν στολισμὸ τους τὸν ἐπίσημο

'Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

ΕΙΣ ΤΟ ΛΥΚΑΥΓΕΣ ΤΟΥ 1965

Ἡ περίοδος τῶν μεγάλων ἑορτῶν πού ἐπεράσαμε, ἀναγκάζει κάθε χρόνον τὸν σκεπτόμενον ἄνθρωπον νὰ θέσῃ βασικά ἐρωτήματα εἰς τὸν ἑαυτόν του. Δὲν εἶναι λοιπὸν περιέργον ὅτι πολλαὶ σοβαραὶ ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἠσχολήθησαν καὶ ἐφέτος, κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, μὲ θέματα πού ἀναφέρονται εἰς σπουδαιότατα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτσι ἡ μεγάλη ἀγγλικὴ ἐπιθεώρησις «Ὁ Παρατηρητής» (Observer) ἀφιερώνει τὸ κύριον ἄρθρον τῆς, τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος: Πῶς παρουσιάζονται τὰ βασικά στοιχεῖα τῆς θρησκείας (ἢ πίστις εἰς προσωπικὸν Θεόν—ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου—τὸ νόημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς) ὑπὸ τὸ φῶς τῆς συγχρόνου γνώσεως καὶ ἐπιστήμης. Οἱ «Τάϊμς τῆς Νέας Ὑόρκης» ἠσχολοῦντο, τὴν 25ην Δεκεμβρίου, μὲ τὸ θέμα: Ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἀγάπης εἰς ἓνα κόσμον κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ περι ὑπάρξεως ἀγῶνος. Ἡ ἔγκυρος γαλλικὴ ἐφημερίς «Λέ Φιγκαρό» (Le Figaro) ἀνέλυε, τὴν 1ην Ἰανουαρίου, τὰς θαυτάτας μεταβολὰς πού ἐπέφερον εἰς τὴν ἀντίληψίν μας περὶ τοῦ χρόνου ἢ θιβλικῆ ἀποκάλυψις. Ἐνῶ οἱ «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου, τὴν μὲν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ὑπεγράμμισαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντλοῦν οἱ παντοειδεῖς οἰκοδόμοι τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ «ὑδῶρ ἐμπνεύσεως ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐμπειρίας», τὴν δὲ 8ην Ἰανουαρίου διηρωτῶντο μήπως ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀρθοῦν τὰ σημερινὰ ἀδιέξοδα εἶναι νὰ μιμηθοῦν οἱ σημερινοὶ σοφοὶ τὸ

παράδειγμα τῶν Τριῶν Μάγων καὶ νὰ προσφέρουν τὴν σοφίαν καὶ τὰ ἐπιτεύγματά των δῶρον καὶ προσκύνησιν εἰς μίαν ὑπερτάτην Ἀξίαν, ἀνωτέραν τοῦ κόσμου τούτου.

Θὰ ἦτο, ἀναμφιβόλως, ἐνδιαφέρον νὰ ἴδωμεν ὠρισμένα σημεῖα αὐτῶν τῶν ἄρθρων.

Ἄς ἀρχίσωμεν μὲ τὰς διαπιστώσεις τοῦ «Παρατηρητοῦ». Naί μὲν—γράφει—αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν τελευταίων αἰῶνων ὑπέσκαψαν καὶ ὑπενόμειυσαν ὠρισμένας ἀφελεῖς μορφὰς τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν· δὲν κατάρθωσαν ὅμως, οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον, νὰ «ἐλαττώσουν τὸ μυστήριον τῆς δημιουργίας». «Παρὰ τὰς καταπληκτικὰς προόδους καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπὶ μέρους γνώσεών μας, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κόσμος παραμένουν δι' ἡμᾶς μυστήριον». Θὰ ἔλεγε μάλιστα κανεὶς ὅτι «ἡ ἰδέα πού ἔχομεν σήμερα διὰ τὸ σύμπαν καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἀκόμη περισσότερο μυστηριώδης ἀπὸ ἐκείνην πού εἶχαν οἱ πρόγονοί μας». Ἐξ ἄλλου, ἡ ὑποχώρησις τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, πού παρατηρεῖται εἰς ὠρισμένους κύκλους, συνοδεύεται, συνήθως, ἀπὸ τὸ «θασανιστικὸν αἶσθημα» ὅτι δὲν θὰ κατορθώσωμεν νὰ μάθωμεν ποτὲ διατί ὑπάρχομεν καὶ διατί ὑπάρχει ὁ κόσμος. «Ὁ ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ μάθῃ, καὶ ἀσφαλῶς θὰ μάθῃ, πολὺ περισσότερο εἰς τὸ μέλλον, διὰ τὸ πῶς ὑπάρχει καὶ πῶς λειτουργεῖ τὸ σύμπαν. Διατρέχει ὅμως τὸν κίνδυνον—χωρὶς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν—νὰ μὴ μάθῃ ποτὲ τὸ διατί ὑπάρχει αὐτὸ τὸ σύμπαν». Καὶ ὅμως «ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσωμεν, ἰδιαιτέρως δὲ νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἑαυτόν μας καὶ νὰ συσχετίσωμεν αὐτὴν τὴν γνώσιν μὲ ἓνα γενικώτερον νόημα, τὸ νόημα τοῦ κόσμου, εἶναι μία φυσικὴ ἀνάγκη. Χάρις εἰς τὴν γνώσιν αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἡμπορεῖ

νά υποφέρει εύκολώτερα τούς πόνους τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου. Ἄλλ' ἢ ἀνάγκη αὐτή, καθώς φαίνεται, δέν ἤμπορεῖ νά ἱκανοποιηθῆ μόνον μέ τήν πρόοδον καί τήν αύξησιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεών μας».

Ὁ ἀρθρογράφος τῶν «Τάίμες τῆς Ν. Ὑόρκης» διερωτᾶται πῶς ἐξηγεῖται λογικῶς ὅτι εἰς τόν κόσμον μας ἐνεφανίσθη, διεδόθη καί ἐπεκράτησε μία θρησκεία ὅπως ὁ Χριστιανισμός. Ἡ σύγχρονος ἔρευνα—παρατηρεῖ—μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι αἱ ἀντιθέσεις, οἱ ἀνταγωνισμοί, ἡ σκληρότης, ὁ ἀγών πρὸς ἐπιβολήν, ὁ ἀγών διὰ τήν ύπαρξιν κ.ο.κ. εἶναι φαινόμενα πού δέν ἐμφανίζονται μόνον εἰς τήν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά εἰς ὅλην τήν φύσιν. Βασικός νόμος τοῦ κόσμου μας εἶναι ἡ ἀγριότης· καί ὁ ἀνθρώπος, ἀναπόσπαστον κομμάτι αὐτοῦ τοῦ κόσμου, εἶναι καί αὐτός, ὡς ἐκ τῆς βιολογικῆς φύσεώς του, ἄγριος. Πῶς τώρα, μέσα εἰς ἕνα παρόμοιον περιβάλλον, κατάρθωσε νά ἀνθήσῃ καί νά ἀναπτυχθῆ ἡ ἰδέα ἑνὸς Θεοῦ, κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ συγγνώμη, ἡ θυσία, ἡ εἰρήνη; Νά τήν ἐπενόησεν ἀραγε ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἄγριος αὐτὸς καρπὸς μιᾶς ἀγρίας φύσεως; Εἶναι ἀδύνατον. Τὸ λογικώτερον εἶναι νά παραδεχθῶμεν καί νά πιστεύσωμεν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅλης τῆς ἰουδαιοχριστιανικῆς παραδόσεως· ὅτι, δηλαδή, ἡ ἰδέα αὐτὴ μᾶς ἀπεκαλύφθη καί μᾶς ἐδόθη ἄνωθεν, ὅτι εἶναι χάρις καί ἐπιφάνεια τῆς Χάριτος.

Τὸ θέμα τοῦ χρόνου θίγει ὁ ἀρθρογράφος τοῦ «Φιγκαρό». Ἄφοῦ ὑπενθυμίση ὅτι διὰ τούς ἀρχαίους ὁ χρόνος ἦτο κυκλικός, μία ἀένας ἐπιστροφή τῶν ἰδίων πραγμάτων χωρὶς σκοπὸν καί νόημα, ἀναλύει τήν μεγάλην ἐπανάστασιν πού ἐπροκάλεσε καί εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἡ ἀγιο-

γραφικὴ ἀποκάλυψις. Χάρις εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καί τὸν Χριστιανισμὸν ὁ ἀνθρώπος ἀντελήφθη ὅτι ὁ χρόνος δέν εἶναι ἄσκοπος ἐπανάληψις, γῆ-νη πρόγευσις μιᾶς αἰωνίου κολάσεως· ἀλλ' εἶναι «ἱστορία», δηλαδή πορεία πρὸς ἕνα τέρμα, προετοιμασία ἑνὸς ἔργου, πραγματοποίησις ἑνὸς σκοποῦ. Μὲ τήν ἐκτύλιξιν τοῦ χρόνου, ἐκτυλίσσεται καί τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ: δημιουργεῖται ὁ κόσμος καί ὁ ἀνθρώπος, καί βαδίζουν πρὸς τὴν θέωσιν, πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς θείας Ζωῆς. Ἔτσι ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου καί ἡ προσωπικὴ ἱστορία κάθε ἀνθρώπου ἀπέκτησαν νόημα· ἔγιναν «ἔλλογοι». Αὐτὸ πού μᾶς φαίνεται σήμερον τόσον αὐτονόητον, ἦτο κάτι τὸ τελείως ἄγνωστον διὰ τούς ἀρχαίους· δι' αὐτὸ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὰς ἀντιλήψεις του περὶ χρόνου ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ὡς «λύτρωσις», ὡς «ἀνάστασις». Σήμερον ὅμως διατρέχομεν ἕνα νέον κίνδυνον. Τόσον αἱ ἐπιστήμαι ὅσον καί αἱ πολιτικαὶ ἰδεολογίαι καί τὰ κοινωνικά καί φιλοσοφικά μας συστήματα ἔχουν πλήρως υἱοθετήσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἔλλογου», τοῦ χριστιανικοῦ χρόνου καί ἐνεργοῦν ἐπὶ τῆ θάσει αὐτῆς. Πολὺ συχνὰ ὅμως τὴν «ἐκκοσμικεύουν»· περιορίζουν τὸ «τέλος», τὸν σκοπὸν πρὸς τὸν ὁποῖον θαίνουν τὰ πάντα, ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου, πρᾶγμα, πού ματαιώνει καί ἐξουδετερώνει τὴν ἀπελευθέρωσιν πού ἔφε-ρεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστιανισμός. Τὸ μέγα ἔργον λοιπὸν τῶν χριστιανῶν σήμερον εἶναι νά δείξουν ὅτι τὸ τελικὸν σημεῖον πρὸς τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ ἡ πορεία τῆς ἱστορίας εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κόσμου τούτου καί ὅτι προορισμὸς ὅσων συμβαίνουν μέσα μας καί γύρω μας εἶναι νά ὀδηγήσουν τὴν ἀνθρωπότητα καί τὸν κόσμον εἰς τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ Χριστῷ.

Προτοῦ ὅμως τελειώσωμεν, ἄς

ἐπανεέλθωμεν εἰς ἓνα εἰδικὸν σημείον τοῦ ἄρθρου τοῦ «Παρατηρητοῦ». «Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα», γράφει, «ἀνεκάλυψε πολλὰ περὶ τῶν πηγῶν τῶν ἀνθρωπίνων συγκινήσεων καὶ ἔρχεται νὰ δικαιώσῃ τὴν ἀντίληψιν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας σχετικῶς μὲ τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον. Θὰ ἐπερίμενε λοιπὸν κανεὶς, ὁ ἄνθρωπος νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅλην αὐτὴν τὴν γνῶσιν διὰ νὰ καταλάβῃ καλύτερα καὶ νὰ διορθώσῃ τὸν ἑαυτὸν του. Φαίνεται ὅμως ὅτι τρομαγμένος ἀπὸ τὴν ἄβυσσον, πού ὑπάρχει μέσα του, προτιμᾷ νὰ εὕρῃ καταφύγιον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς συνθέσεως τῶν ἀτόμων καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ διαστήματος παρὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του... Ἔτσι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εὐρίσκεται εἰς μίαν παρά-

λογον κατάστασιν. Ἐχων ἐγκαταλείπει κατὰ μέγα μέρος τοὺς μεγάλους χριστιανοὺς διδασκάλους (καὶ τὴν ὀξυδερκῆ γνῶσιν των περὶ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ροπῆς πρὸς τὸ κακόν) ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους καὶ ἀνακαλύψει τοὺς διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐδῶ φαίνεται ἡ ἀξία τοῦ θρησκευτικοῦ παράγοντος καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται διατὶ ἤσκησεν ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὸς ὅσον μεγάλην ἔλξιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ παράδειγμα καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ».

Μακάρι αἱ οὐσιώδεις αὐταὶ σκέψεις νὰ διαποτίσουν κατὰ τὸ ἀρεζάμενον ἔτος τὴν παραπαίουσαν ἀνθρωπότητα.

Ἐπιστολαί

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Θά ἤθελα νά σᾶς εὐχαριστήσω γιά τὸ πλούσιο τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου 1965, καὶ ἰδιαίτερως γιά τὴν ἀνάλυσι τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ Παύλου Εὐδοκίμωφ «ἡ γυναίκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου».

Τὸ πρόβλημα πού θέτει ὁ καθηγητὴς κ. Εὐδοκίμωφ εἶναι σπουδαιότατο· ἀφορᾶ κάθε ἄνθρωπο ἄνδρα ἢ γυναίκα, ἔγγαμο ἢ ἄγαμο. Νομίζω δὲ ὅτι αἱ «Ἀκτίνες» προσφέρουν ὑπηρεσίας μὲ τὸ νά ὑπενθυμίσουν τὴν ὕπαρξι αὐτοῦ τοῦ προβλήματος καὶ ἔτσι νά καλέσουν τοὺς Χριστιανούς διανοουμένους τοῦ τόπου μας νά ποῦν τὴν γνώμη τους ἢ τὴν πείρα τους ἐπάνω στὸ θέμα αὐτό.

Αἱ «Ἀκτίνες» ἄλλωστε ὑπῆρξαν πρωτοπόροι καὶ εἰς τὸν τομέα αὐτόν. Τὸ 1944 (Ἰανουάριος ἔτος Ζ', ἀρ. 40) εἶχαν ἀφιέρωσι ἓνα τεῦχος εἰς τὸ θέμα τῆς γυναικὸς ὅπου διὰ 1η φορά, ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω, εἰς τὸν τόπον μας μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν καὶ θαυύτητα ἐτίθετο τὸ ζήτημα ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιάς. Ἄς ἐπιπλασθῶμεν ὅτι ἡ καλὴ αὐτὴ παράδοσις θά συνεχισθῇ καὶ ὅτι αἱ «Ἀκτίνες» θά χαρίσουν καὶ εἰς τὸ μέλλον τέτοια βοήθημα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν κοινόν. Σήμερα μάλιστα πού ἡ ἀνάγκη διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοιούτων προβλημάτων γίνεται ὀλονὲν μεγαλύτερα.

Μετὰ τιμῆς

ΚΩΝ. Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΑΓΑΠΗΣ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτίνες»

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ὠραία ἔργα ἀγάπης πού ἐργάζονται ἀθόρυβα καὶ γι' αὐτὸ μένου ἀγνωστα στοὺς πολλούς, εἶναι ἀσφαλῶς καὶ τὸ Ταμεῖο Χριστιανικῆς Γωνιάς τοῦ Ἀντιλεπρικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν. Ἰδρύθηκε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1945 ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ Α.Σ. Ἀθηνῶν γιά νά βοηθήσῃ τοὺς περισσότερο ἀσθενεῖς.

Ἦτο, δηλαδή, ἡ ἴδρυσις τοῦ ἡ ἔμπρακτῆ ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀλληλεγγύης πού εἶχε ἀναπτυχθῇ μεταξὺ τους, σάν καρπὸς τῆς πνευματικῆς τους καλλιέργειας, πού εἶχε ἀρχίσει μερικοὺς μῆνες πρῶτητερα.

Γένημα, λοιπόν, τῆς ἀγάπης, αὐτὴν ἔχει ὁδηγὸ καὶ ἀπὸ αὐτὴν συντηρεῖται. Κυριώτερο μέλημά του εἶναι ἡ κατὰ τὸ δυ-

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1965

νατόν, ἀνακούφισις τῶν περισσότερον πασχόντων καὶ ἰδιαίτερα τῶν κρεβάτωμένων, τοὺς ὁποίους περιβάλλει μὲ τὴν ἀδιάκοπη φροντίδα του, ἐνισχύει τὴν τροφήν τους ὅταν χρειάζεται, τοὺς χορηγεῖ φάρμακα (ὅσα δὲν παρέχει τὸ Νοσοκομεῖο) καὶ γενικὰ ἐνδιαφέρεται γιά κάθε τους ζήτημα, σχετικὸ μὲ τὴν υγεία τους. Μὲ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον, ἐπίσης, περιβάλλει καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι μὲν κρεβάτωμένοι, ἔχουν ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ κάποιο φάρμακο, ἀπὸ γυαλιὰ ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη φροντίδα.

Κανεῖς τους δὲν ὑποχρεοῦται νά πληρῶνῃ συνδρομή. Ἡ εἰσφορά εἶναι ἐντελῶς προαιρετικὴ, χωρὶς ὅμως νά γίνεται καμία διάκρισις μεταξὺ εἰσφερόντων καὶ μὴ.

Ὅλοι ἔχουν ἴσα δικαιώματα καὶ ἀπ' ὅλους ἐκλέγεται, κάθε δύο χρόνια, ἡ διοίκησις τοῦ Ταμείου τῆς Χριστιανικῆς Γωνιάς.

Παραλλήλως γίνεται ἐργασία διὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν ἀσθενῶν καὶ εἶναι ὁ συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν διαφόρων Ὀρθοδόξων Χριστιανικῶν Ὄργανώσεων, τῶν ὁποίων προετοιμάζει τὰς ἐπισκέψεις.

Τὸ 1957 ἴδρυσε τὸ Λαϊκὸ τοῦ Πανεπιστήμιο, τὸ ὁποῖον δίδει ἀνά 15ήμερον (ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάϊον) ἐκλαϊκευτικὰς διαλέξεις ἐπὶ ποικίλων ἐπιστημονικῶν θεμάτων μὲ ὀμιλητὰς διακεκριμένους ἐπιστήμονας, διαθέτει δὲ μίαν ἀρτίως ἐξοπλισμένην αἴθουσαν διαλέξεων.

Ἀπὸ τὸ 1960 πού ἀπέκτησε καὶ κινηματογραφικὸ μηχανήμα τῶν 16 χιλ. συνεχίζει καὶ κατὰ τοὺς ὑπολοίπους μῆνας τὰ δεκαπενθήμερά του μὲ προβολὴ μορφωτικοῦ κινηματογράφου.

Μετ' ἀγάπης

Κ. ΔΑΣΚΑΛΟΥΔΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Μελέτη γιά τὴ θέσι τῆς ἱεράς ὕμνωδις στὴ θεία λατρεία καὶ ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ κ. Κ. Χρηστίδη, πού δημοσιεύτηκε στὶς «Ἀκτίνες» τοῦ περασμένου Δεκεμβρίου καὶ πού ἀφωροῦσε τίς ἰδέες τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου καὶ λογίου μουσικοδιδασκάλου Ἰω. Σακελλαρίδη γιά τὴν ἱερά ὕμνωδιὰ τῆς Ἐκκλησίας μας, θά ἤθελα νά θέσω ὑπ' ὄψιν τῶν ἀγαπητῶν ἀναγνωστῶν σας καὶ μερικὰς ἄλλες ἀπόψεις τοῦ Ἰ. Σακελλαρίδη σχετικὰς μὲ τὸ θέμα αὐτό.

Ὁ μέγας αὐτὸς μουσικοδιδάσκαλος ἤθελε στὴ θεία λατρεία νά συμμετέχη ὅλος ὁ λαός, συμπάλλοντας μὲ τοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν τοὺς ἱερῶς ψαλμοὺς καὶ ὕμνους. Ἐφθασε μάλιστα σὲ σημεῖο νά καταργῆ-

**ΕΝΑ ΕΘΙΜΟΝ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ
ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ**

Κύριε Διευθυντά,

Με πολλήν εὐχαρίστησιν εἶδα τὸ σημείωμα τῶν «ἀπόψεων» τοῦ Ἰανουαρίου, ὅτι με πρωτοβουλίαν νέων σπουδαστῶν καὶ σπουδαστριῶν ἔγιναν καὶ ἐφέτος ἐπισκέψεις εἰς ἀκριτικὰ μέρη «διὰ μίαν ἐπικωνωνίαν μεταξὺ διαφόρων ομάδων μετὸν ἑλληνικὸν λαόν», ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Εἶναι ἀξιοσυγχαρητηρίων καὶ μιὰ δροσιά εἰς τὴν ξηρασίαν τῶν ἡμερῶν ποῦ περνοῦμε.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ προσθέσω καὶ κάτι ποῦ ἀπὸ 10ετίας καὶ πλέον κάμνουν συστηματικὰ καὶ συνεχῶς κάθε Χριστούγεννα οἱ σπουδασταὶ τοῦ Ἐθν. Μ. Πολυτεχνείου. Συγκεντρῶνουν διάφορα εἶδη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, προσφέρουν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ ξεκινοῦν πάντοτε μετ' ἓνα ἢ δύο καθηγητῶν καὶ περνοῦν τὸ 10ήμερον τῶν ἑορτῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ φυλάκια, μαζῆ με τοὺς Ἑλληνας φρουροὺς. Ἐφέτος μετέβησαν εἰς τὰ ἑλληνοτουρκικὰ φυλάκια. Καὶ τὸ κάμνουν πάντοτε μετ' ἐνθουσιασμὸν καὶ χαρὰν. Οἱ σπουδασταὶ φυσικὰ ἀνανεώνονται, ἀφίνουν ὄμμα παράδοσιν εἰς τοὺς νεωτέρους. Ὁρισμένοι δὲ καθηγηταὶ τῶν συχνὰ ἀφίνουν τὴν πρωτεύουσαν διὰ νὰ περάσουν, μετ' τὴν σπουδάζουσαν νεότητα καὶ τοὺς στρατιῶτας τῶν συνόρων, τὰς ἑορτὰς ἐκεῖ ἐπάνω.

Ὁραῖα ἔθιμα ποῦ γίνονται παράδοσις! Ὁμιλεῖ καὶ λέγει πολλὰ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ.

Μετὰ τιμῆς
Κ. Δ.

ση τῆ μελικῆ ἀπόδοσι πολλῶν τροπαρίων καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μετ' τὴν ἀνάγνωσι τούτων «μετ' ἐπιγνώσεως τῶν ἐνοιῶν».

Γράφει, λοιπόν, στὴν κατασκευτικώτατη «Μεγάλη ἑβδομάδα» τοῦ. «Εἶτα ὁ ἀναγνώστης ἀναγινώσκει τὰ τροπάρια μετ' ἐπιγνώσεως καὶ τελείας κατανοήσεως τοῦ κειμένου». Ἄς σημειωθῆ, ὅτι τὰ τροπάρια αὐτά, κατὰ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ψάλλονται. Καὶ παρὰ κάτω, ἀφοῦ ψαλῆ ἢ ἢ ᾤδη: «Εἶτα ὁ ἀναγνώστης ἀναγινώσκει τὰ ἐπόμενα τροπάρια, ὧν τὴν ἐπιφών: «Τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔργα...» ψάλλει ὁ χορὸς πρὸς τὸν ὑπακούει ἀπαντῶν συμφάλλων ὁ λαός, ὡς ἐγένετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν. Εἶναι δὲ ἡ λέξις «ὑπακοή» ἀρχαιοτάτη καὶ σημαίνει «ἀπάντησις» ἐνταῦθα δὲ «μελικὴ ἀπάντησις». Καὶ ἄλλοι: «Εἶτα ὁ Ἀναγνώστης ἀναγινώσκει μετ' ἐπιγνώσεως τῶν ἐνοιῶν καὶ πίστεως τὰ τροπάρια. Τὴν δὲ ἐπιφών: «ἐνδόξως δεδόξασται...» μέλπει ὁ χορὸς μετὰ τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τὴν λέγουσαν: Τοῦ χοροῦ καθηγουμένου, συνεπηγεῖ ἅπας ὁ λαός, τὸν Εὐεργέτην ἀνυμνῶν».

Μετ' τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν θὰ ἤθελα νὰ διατυπώσω καὶ μιὰ ἀπορία μου: Γιατί οἱ κληρονόμοι τοῦ Σακελλαρίδου δὲν ἐκδίδουν τὰ μουσικὰ του βιβλία, τὰ ὅποια, ἄς σημειωθῆ, σπάνια εὐρίσκει κανεὶς σήμερον σὲ κανένα παλαιοπωλεῖο; Καὶ γιατί καταδικάζουν ἔτσι στὴν ἀφάνεια τὸ ἀσύγκριτο ἔργο του, ἀποξενώνοντάς τὴ σημερινὴ γενιὰ ἀπ' αὐτό; Εἶναι, νομίζω, κυριολεκτικὰ ἔγκλημα τὸ ἔργο μιᾶς τέτοιας μουσικῆς ἰδιοφυΐας νὰ μένη ἀγνωστο καὶ ἀνεκμετάλλευτο.

Μετ' τιμῆς
ΗΛ. ΤΥΜΠΑΣ
Τρίκαλα

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. Συνδρομηταὶ μας ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1965, ἐκ δραχ. 70, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ (Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι - 135).

Διὰ φοιτητᾶς, μαθητᾶς, στρατιῶτας καὶ ἐργατοῦπαλλήλους ἰσχύει ἡ εἰδικῶς ἡλαττωμένη συνδρομὴ δραχ. 50.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ,
 Θεολόγου: «Ίησοῦς Χριστός» Ἀθήναι
 1965.

Ὁ τόσον γνωστός καὶ ἀπὸ προηγούμενα ποιητικά του ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπ' τὴν Ἀγία Γραφή θεολόγος κ. Κωνσταντίνου ἔρχεται μὲ τὸ παρὸν νὰ μᾶς προσεγγίσει στὸ ἔργο καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Θεανθρώπου.

Ἐνα σύνολο ἀπὸ διακόσια ἐξήντα τέσσαρα ποιήματα, στὴ μορφή τοῦ σονέτου, μᾶς φέρουν προσκυνητὰς στοὺς ἱεροὺς τόπους, μᾶς ὑποδεικνύουν τὸν ἀμνὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦντα, διδάσκοντα ζῶντα καὶ θυσιαζόμενον γιὰ τὴν ἀνάπλασι τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κ. Κ. δὲν μεταφράζει, ἢ ἔστω ἀποδίδει ποιητικά, ἀποσπάσματα τῶν Εὐαγγελίων. Στὰ ποιήματά του ὑπάρχει ἓνα δέσιμο, μὴ σειρά. Ἡ εὐαγγελικὴ ἱστορία προχωρεῖ ὁμαλά, ἡρεμα, χωρὶς ἄλματα καὶ παραλείψεις. Ὑστερα ἐδῶ δὲν ἔχομε μόνο ξηρὴ ἀφήγησι μὰ τὸ κάθε γεγονός ὑφαίνεται μὲ τὴ θεολογικὴ του ἀντιμέτωπι, μιά ἐμβάθυνσι ἀρκετὰ δυνατὴ, ποὺ προσφέρει καὶ στὸν ἀναγνώστη ὁπωσδήποτε τὴν ἀνάγκη γιὰ ἓνα σταμάτημα, γιὰ μιά ἀπόλαυσι καὶ μιά σκέψι, κ' ἄλλα αὐτὰ μέσα σὲ μιά ἀτμόσφαιρα πλημμυρισμένη λυρισμὸ καὶ πάθος.

Ἐκεῖνο ἀκόμα, ποὺ θέλομε νὰ σημειώσωμε, εἶναι ἡ ἔκτος ἀπ' τὴν ἀγιογραφικὴ ἔκφρασι καὶ θεμελίωσι συχνὴ ἐπίσης προσφυγὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ μας ὑμνογραφία, καθὼς καὶ ἡ γνώσις τῆς πατερικῆς σκέψεως καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων.

...«Κι' ἂν Γραμματεῖς, κ' ὁ πράττων ἔργα φαύλου

Ἀγίας Γραφῆς μισεῖ τὰς λαμπηδόνας,

σὰ διστραμμένους ποὺ εἶναι καὶ μωρός,
 «κέντρα λακτίζει», γιὰτὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός
 χθὲς σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ὁμολογουμένως ἡ προσπάθεια αὐτὴ τοῦ κ. Κ. ἀποτελεῖ μιά ἀληθινὴ μυσταγωγία.

Γ. Μ. Χ.

★

ΒΛΑΣΙΟΥ Β. ΛΟΝΤΟΥ, καθηγητοῦ Φυσικῶν τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Ραδιενέργεια καὶ ἐπιδράσεις αὐτῆς». Ἀθήναι 1964.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ κ. Λόντου δίδει μίαν σαφῆ εἰκόνα τῶς ἐξελίξεων τῆς Φυσικῆς εἰς τὸν τομέα τῆς ῥαδιενεργείας, ἐξελίξεων αἱ ὁποῖαι ἔχουν τόσην σπουδαιότητα διὰ τὴν φυσικὴν, τὴν βιολογίαν, τὴν ἱατρικὴν, τὴν μετεωρολογίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παλαιοντολογίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τόσας ἄλλας ἐπιστήμας.

Ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν φύσιν τῆς ῥαδιενεργείας, διερευνᾷ τὰ αἷτια αὐτῆς καὶ ἐκθέτει τὰ τῶν ἐπιδράσεων καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῆς (βιολογικῶν, γεωλογικῶν, μετεωρολογικῶν κ.τ.λ.), ἐπιδράσεων αἱ ὁποῖαι ἔχουν τόσην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐπιστήμην, τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑγείαν καὶ εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κ. Λόντος, ἐνήμερος ἐπὶ τῶν ἐξελίξεων τῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων ἐτῶν, θίγει καὶ πολλὰ συναφῆ θέματα τῆς πυρηνικῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας καὶ προβληματίζει τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῶν γενικωτέρων προβλημάτων καὶ ἐπιπτώσεων τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν τῆς Φυσικῆς τῶν τελευταίων δεκαετιῶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου βίου καὶ πολιτισμοῦ, ἐπιπτώσεων αἱ ὁ-

ποιάι γεννοῦν ἀνάμικτα συναισθήματα προσδοκιῶν καὶ καλῶν ἐλπίδων, ἀλλὰ καὶ ἀνησυχιῶν καὶ φόβων.

Ἐκ τῆν μελέτην τοῦ βιβλίου τούτου, ἔχει πολλὰ νὰ ὠφεληθῆ ὁ ἀναγνώστης καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐνισχυθῆ εἰς τὴν πεποιθισίν του, ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἐνισχύει τὰς προσδοκίας καὶ «ἔξω βάλλει τὸν φόβον».

Δ. Κ.

★

ROLF THOMASSEN: «Πέρα ἀπ' τὸ σήμερον» (αὐτοβιογραφία), Μετάφραση Μαρίας Χατζηγιάννη, Ἐκδόσεις «ἡ Δαμασκός», Ἀθήναι 1964.

«Ὁ Τόμασεν εἶναι ἀνάπηρος... Οὔτε τὰ χέρια του, οὔτε τὰ πόδια του, οὔτε κἀν ἡ γλῶσσα του, ὑπακούουν στὶς διαταγὰς τοῦ ἐγκεφάλου του» (σ. 8, 9). Καὶ ὅμως, «Ὁ Ρόλφ Τόμασεν εἶναι τώρα ἕνας φτασμένος ζωγράφος, γνωστός σὲ διεθνή κλίμακα. Κι' ἀκόμα εἶναι μιὰ προσωπικότητα τόσο ὀλοκληρωμένη, πού σάν τὸν γνωρίσης, σοῦρχεται αὐθόρμητα νὰ ὑποκλιθῆς βαθιὰ μπροστά του» (σ. 179).

Στὸ βιβλίον αὐτό, πού γράφτηκε μ' ἕνα ἐντελῶς ἰδιότυπο τρόπο, μὲ τὸ σαγόνι, ἐξιστορεῖ ὁ σ. τίς ἀγωνίες πού πέρασε καὶ τοὺς ἀγῶνες ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς πού κατέβαλε γιὰ νὰ κατορθώσῃ τὰ ὅσα ἐπέτυχε. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὄχι μόνον διαβάζεται ἡ αὐτοβιογραφία του μὲ ἐνδιαφέρον ἀμειωτό, ἀλλὰ συγκρόνως γίνεται μιὰ παρηγοριὰ κι' ἐνίσχυσι γι' αὐτοὺς πού σωματικὰ ὑστεροῦν καὶ ἕνα σφυροκόπημα γιὰ τοὺς γερούς, πού χωλαίνουν σὲ θέλησι καὶ πίστι.

Ἄλλ' ἄς ἀφίσωμε τὸν ἴδιον τὸν κ. Τ. νὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸ σκοπὸ

τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου του: «Εἶτε γράφω, εἶτε ζωγραφίζω, εἶτε παίζω μουσική, ὅλα αὐτὰ τὰ κάνω, γιατί νιώθω μιαν ἀκατανίκητη ἐσωτερικὴ ἀνάγκη... ἔνιωθα μιὰ πίεση στὴν ψυχὴ μου... νὰ ἐκφράσω μὲ λόγια τίς σκέψεις μου καὶ τὴ γνώμη μου γιὰ τὴ ζωὴ μου» (σ. 177). «Πιὸ πολὺ ὅμως ἀπ' ὅλα θέλω μὲ τὸ βιβλίον μου—ὅπως ἔκαμε ὁ Παῦλος—νὰ σὰς δώσω μαρτυρία γιὰ τὸ Σωτήρα μου καὶ γιὰ ὅσα ἔκανε γιὰ μένα» (σ. 7).

Ἀξίζει λοιπὸν κι' ὁ κόπος κι' ὁ χρόνος γιὰ νὰ τὸ μελετήσωμε. Νὰ συζητήσωμε πνευματικὰ μὲ τὸν σ., νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ τὸ ψυχικὸ του ὄριμασμα καὶ νὰ μᾶς παρακινήσῃ γιὰ μιὰ σωστὴ ἀξιολόγησι καὶ ὀρθὴ τοποθέτησι μέσα στὴ ζωὴ μας, νὰ μᾶς πείσῃ τέλος γιὰ τὴν Παντοδύναμη χάρι τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς διαφοροτικοὺς δρόμους πού αὐτὴ ἀκολουθεῖ.

Γ. Μ. ΧΑΛΑΖΩΝΙΤΗΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

—Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Τὸ ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ πολλαπλὴ σπουδαιότης του, ἰδίᾳ διὰ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν». Ὁμιλία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. ΠΑΝ. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ. Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας.

—Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ: «Λογοδοσία πεπραγμένων τῶν Ἀλεξανδρακείων κληροδοτημάτων ἔτους 1963». Καλαμάτα 1964.

—Θουκυδίδου, «Ἐπιτάφιος Περικλέους», εἰς ἔμμετρον ἐλευθέραν ἀπόδοσιν ὑπὸ ΣΤΕΛΙΟΥ Α. ΓΑΖΗ, δημοσιογράφου. Θεσσαλονίκη 1964.

—Κ. ΠΕΤΡΟΛΕΚΑ, ἱατροῦ: «Ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν», Ἀθήναι 1964.

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδόσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). —Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 38. —Υπεύθυνος: Γ. Δ. Ἱατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήναι (114). Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 70, ἔξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.